

Prolog

h Gregorčičevi slavnosti, ki jo je dne 2. marca t. l.
na Dunaju priredilo akad. društvo „Slovenija“.

Mogočni pesnik, narodov buditelj,
mi ne pokleknemo pred Tvoj oltar —
kdo naj se klanja pred idejo sveto? —
boriti zanjo se je naša stvar.
Kot strast valovja so nam naše sile
in srčna kri nam je kot solnčni žar —
kdo naj pogasi solncu luč blestečo,
kdo zajezí valov nemirnih udar? —
in ni ga, ki zatrè nam moč kipečo,
svobodneje plamti nam v prsih žar.
Mogočni pesnik, narodov buditelj,
mi ne pokleknemo pred Tvoj oltar,
— molitev tiha ni za našo dušo,
za našo dušo bojni je vihar!

Čuj! — ujetega smo ptiča čuli tožbo,
ki so ukradli solnčno mu ravan
in za prostost so ga ogoljufali,
ogoljufali ga za jasni dan!
In pel tako mehko je in ubrano,
že ob zibeli nam je pel sladkó,
in ko smo rasli, vedno nam je peval,
strmela nam je duša v pesem to.
In često se je spomnimo v tujini
in marsikomu se oko solzi . . .

Obriši solze! — v roke vsak orožje,
da ptiča ujetega osvobodi! —
Prijatelji! — kje naše so dežele,
kje naši knezi, ki v grobovih spe,
kje luč prosvete je in dan svobode,
kje izgubljeno valovi morje?
— Krvi imaš, ki bi izkravela,
in moč imaš, da strësh skalovje v nič,
in dušo, ki z veseljem bi trpela]
— in čuj! — še vedno toži vjeti ptič.

Ti pesnik si prisluškal petju ptiča
in bral, kaj drobno mu srce teži,
in v vzvišenih besedah si nam klical,
da našega srca je srčna kri.

In pesem si zapel o bistri Soči,
ki vsa naj z gorskih prikipi planin
in ptiču brani naj vsaj tesno ječo
in vraga potopi dnu globočin. — —
Glej, tu smo reka, reka silovita,
z domačih prikipeli smo poljan,
titanska moč je v naših prsih skrita,
pred nami svita se svobode dan!
In teče Soča, bistra hči planine,
vse zmane v prah, kar ji zastavi tir,
— kot val hrumi kipeča moč mladine
in ni ji mar sovragov in ovir.

Črez grobe in svetišča in poljane
gre naša jasna, neustrašna pot,
črez hlimbo, laž, svetnike in tirane,
tja preko teme in okov in zmot! —

Boriš se z nami kot ob rami rama,
da dvigne ptič se prostih perotnic,
in nisi nam kak sveti Dalaj-Lama,
soborec naš si in naš bojni klic!

Mogočni pesnik, narodov buditelj,
mi ne pokleknemo pred Tvoj oltar —
kdo naj se klanja pred idejo sveto?
boriti zanj se, je naša stvar! —

Pavel Grošelj.

Polikarp.

Spisal Ivan Cankar.

V.

ibal se je kamen na grobu, zamajal se je na levo, zamajal na desno in se je odvalil.

Župnik je vztrepetal in je trepetal zmerom bolj.

„O Kristus in sveti Frančišek, moj patron — kamen ni bil dovolj težak, ni bila jama dovolj globoka in žreblji niso bili še celo za nič... O sleparji, neverniki!...“

Odvalil se je kamen, razmikala se je gomila in se je razmeknila. Počasi, trudoma je plezal človek iz groba; prst je bila zrahljana in tako se ni mogel pošteno vzpeti; upiral se je s komolci in prikazal se je naposled ves život. Obraz se je zasvetil v mesečini, črne oči so se ozrle naravnost proti farovžu.

Župnik je iztegnil obedve roki proti oknu in se je tresel od strahu in od srda.

„Nazaj, kanalja, nazaj! Kaj te nismo zagreblji po krščansko? Kaj ti nismo zvonili z velikim zvonom, kaj ti nismo celo zapeli na grobu? Ni več hvaležnosti na svetu? Nazaj!“

Človek pa se ni zmenil, že je stal na gomili in se je prešerno zleknil po naporu. Župniku se je celo zdelo, da je pomežiknil veselo s temnimi očmi in da se je nasmehnil hudobno.

„Nazaj, kjer je tvoj dom! Počivaj v miru, kanalja! Dodeli ti Bog večni mir in pokoj, malopridnež! Kaj se klatiš zdaj tod okoli, ob tem tistem času, o polnoči? Pomisli rajši na svoje grehe in pusti pri miru poštene ljudi! Nazaj!“

Še poslušal ga ni človek; komaj se je malo odpočil, se je napolnil z dolgimi koraki proti zidu in ga je preplezal čudovito ročno.

„Glej ga, malopridneža!“ se je razsrdil župnik. „Na moj vrt je poskočil, naravnost v rože! — Ali se spraviš od tam? — Kakor krava ti haca po gredah! Vse bo polomil, vse povaljal! Da bi hodil vsaj po stezi, po pesku! — Ali ne vidiš poti, ali imaš zadaj oči? — Že prihaja bliže, o Bog in vsi svetniki nebeški! — Nazaj! Kdo te

je dramil iz poslednjega spanja, kdo te je klical na to ponočno pot? Vrni se — moja vest je čista, dolgo sem se pokoril za svoje grehe in vsi so odpuščeni . . . Nazaj! . . .“

Kakor senca se je pomikal človek preko vrta. Ni odgovoril, ni ustavil koraka in ga tudi ni pospešil. Šel je mirno v ravni smeri proti farovžu, kakor človek, ki vidi svoj cilj in se ne zmeni za nikogar. Župnik je bil prikovan k oknu; še na misel mu ni prišlo, da bi se ganil, da bi pobegnil. Le ob tistem hipu, ko se je skril mesec za tenek bel oblček in je nenadoma ugasnila luč na vrtu, mu je šinilo mimo duše: „Ali ne sanjam z bdečimi očmi? Ali ne vidim le duhov, porojenih iz bolnih, od kesanja utrujenih možgan? . . .“ Šinilo je, izginilo; mesec je prisijal izza oblaka, bela luč se je razlila po vrtu . . .

Že je stal človek pod zidom, prav nič se ni pomišljal, še poskusil ni, da bi odklenil vrata, temveč vzpel se je spretno na trto ter je plezal navzgor. Župnik je sklonil glavo skozi okno in je gledal nanj z velikim strahom. Tako je bil že blizu, da bi ga lahko dosegel s palico.

„Doli, doli, ponočnjak! Kdo ti je ukazal plezati po trti? Saj boš vse polomil! Nič se ne zmeni in kar pleza — apage! . . .“

Odskočil je od okna in je iztegnil roko; ves spačen mu je bil obraz od groze, široko odprte so bile oči. Na okno pa se je vzpenjal človek; prikazala se je najprej kuštrava glava z globoko udrtimi, temnimi očmi; prikazal se je že ves život, komolca sta se uprla in že je klečal na oknu, že je poskočil v sobo . . .

Najprej si je obrisal z robcem prah od kolen, nato se je globoko oddahnil in se je ozrl na župnika z veselim pogledom.

„No, no, nič se me nikar ne bojte! Včeraj ste me posetili vi, zato se spodobi, da vas danes jaz posetim . . . Nimam veliko časa, jadrno hite minute . . . Ali bi prižgala luč, ali bi sedela kar tako v mesečini? . . .“

Pomaknil je stol k oknu, sedel je ter je položil lepo udobno noge navzkriž. Očitno je bilo, da je bil zelo vesel župnikove bojazni, in ustnice so se mu nalahko tresle, kakor da bi pritajeval glasen smeh.

„Ampak to pa moram reči, gospod župnik: presneto ste me bili zapažili, korenito zabili! Pa kaj so ovire, kadar kliče človeka dolžnost! Razmaknil bi egiptovsko piramido . . . Posebno tisti žreblji in koliko jih je! Razbijalo je po pokrovu in razbijalo, tako da mi je bilo že zelo neprijetno, konca pa ni bilo . . . Pravim vam po

pravici: ko bi bil malo starejši, ko bi ležal, po priliki, že mesec, prav nič bi se mi ne ljubilo razmikati te kolibe... Zakaj pa stojite?"

Župnikova lica so bila čudno sivkasta, tudi iz oči je bilo izginilo življenje. Slonel je ob zidu, roke so mu visele mrtve ob životu. Na ukaz neznanca je stopil neokretno k mizi in si je postavil stol ob okno. Sedel je, sklonil je život globoko naprej, roke je položil na kolena.

"Tako, glejte, tako je prav, gospod župnik! Zdaj pa se pomeniva, kar je treba, govorila bova čisto prijateljski... Ali nimate ure pri hiši?"

Župnik je posegel v žep.

"Polene je natanko..."

"Ej, časa veliko!... Najprej, gospod župnik — saj me pač poznate?"

"Ne poznam te!" je odgovoril župnik z neodločnim glasom in je stresel z glavo. Neznanec se je zasmejal naglas.

"Zakaj pa tajite? Na obrazu se vam pozna, da ste se zlagali!... Kam pa ste spravili listek, tisti listek, ki je bil v moji suknji?"

"V brevir sem ga spravil!" je odgovoril župnik ponižno.

"Kaj pa je bilo zapisano tam?"

Zmerom bolj široko se je smehljal neznanec, oči so mu lezle skupaj in trepalnice so narahlo trepetale.

"Nič ne vem, kaj je bilo tam napisano!" je odgovarjal župnik jecljaje in neodločno in je gledal sramežljivo v tla. Neznanec pa je napravil zelo resen obraz in tudi glas njegov je bil nenadoma trd in osoren.

"Tam je bilo napisano ime, ki ste mi ga bili dali pri krstu. Kako se glasi?"

Župnik se je prestrašil in je nekoliko umaknil glavo.

"Kako si precej jezen!... Napisano je bilo Polikarp..."

Neznanec se je nasmehnil prijazno in vsa osornost je izginila iz njegovih oči.

"No, glejte, tako se govori! Kdo bi lagal na stara leta, ko ima mladih grehov dovolj?... Saj sem vedel, da ste me bili precej spoznali! Že v tistem trenutku ste me spoznali, ko ste se sklonili v hlevu nad mojim truplom in ste mi pogledali v obraz... Polikarp vas pozdravlja!... Roke vam ne ponujam, bilo bi vam mraz; tam zunaj namreč ni toplo... Samo zategadelj sem prišel, glejte, da vas pozdravim; kaj ni to velika hvaležnost?..."

Župnik se je nekoliko oddahnil.

„No, to si že opravil; zdaj pa pojdi!“

Začudil se je Polikarp, očitaje in zlovoljno je pogledal župnika.

„Kaj? Komaj sem prišel, pa me že gonite? O! Ali je to gostoljubnost, prirojena našemu narodu in posebno kranjskim župnikom? Ali so to tista čutila, ki bi jih morali gojiti do Polikarpa? ...“

Ob poslednjih besedah je nekoliko pomežiknil, župnik pa je pogledal v stran in se je v precešnji zadregi pogladil z dlanjo po stegnu.

„In tudi iz drugih ozirov ni čisto nič mogoče, da bi se kar tako nakratko poslovil. O, gospod župnik, velikokrat bova še govorila, lepo bova še kramljala . . .“

„Kaj?“ se je preplašil župnik. „Ali ni še dovolj? Doklej naj še pijem ta kelih?“

Ali po pravici, ali iz hudobne hinavščine je napravil Polikarp zelo žalosten obraz in je očitaje pokimal z glavo.

„Kelih torej in trpljenje vam je moja vdana ljubezen, gospod župnik? Kako grd in velik greh je pač nehvaležnost! Jaz, gospod župnik, sem prosil le kapljico, majhno kapljico ljubezni, tako vdano in s takim upanjem sem prosil kakor kmet dežja, pa mi je nihče ni dodelil. Zdaj pa vam prinašam, ne da bi me bili prosili in čisto zastonj, polno vrečo ljubezni, vi pa: poberi se! . . . To ni lepo, gospod župnik, ni lepo!“

Skoro jok je bil v njegovem glasu, župnik pa je prav dobro opazil tisti rahli, komaj vidni posmešek na robu ustnic in razsrdil se je zaradi tako velike hinavščine.

„Ne boš me sleparil, nič ne misli, da se te bojim! . . . Moji lasje so sivi, šteti so moji dnevi, zato naj se zgodi, kakor je božja volja . . . Niti besedice ti ne verjamem, nisi prišel z ljubeznijo in zelo slabi so tvoji nameni! Vidim že jasno, slutim globoko, da se bliža nezgoda in da ni več daleč tista ura . . . Moje srce pa je pripravljeno in nič strahu ni v njem. Zato ti pogledam jasno v obraz: govori, počemu si prišel! Napravi brzo!“

Polikarp se je nekoliko začudil, prestrašil pa se ni nič in celo posmešek je ostal na njegovih ustnicah.

„No, no, kako ste vzkipeli! Počemu sem pač prišel? Gotovo ne muh loviti, tudi ne iz dolgega časa! Brez vzroka in za šalo bi se človek ne upiral, zakaj presneto trdni so žreblji, jako soliden je kamen! . . .“

Sklonil se je nekoliko, uprl je pesti ob kolena in je pogledal župniku od blizu v obraz.

„Povejte mi, kaj niste nikoli občutili hrepenenja po meni? Ali se vam nikoli ni zgenilo v srcu, kadar ste se domislili tistih davnih časov . . .?“

Župnik je umaknil oči njegovemu pogledu in je iztegnil roko, kakor da bi se branil.

„Minilo je, odpuščeno je! Ne zovi tistih časov, umrli so! . . . Pokoril sem se, dokler mi niso osiveli lasje, in Bog je usmiljen . . .“

Polikarp kakor da ni slišal.

„ . . . Tistih davnih časov, ko ste bili še mlad in prijeten fant . . . In kako vam je pri srcu, če se domislite tistega vrta za hišo? . . . Senčen vrt; ne od okna ne s ceste ne prodre oko do skrite lope . . . Lep vrt, poln poezije . . . Stopi človek vanj, in če bi bil sam sveti Alojzij, obšlo bi ga kakor hrepenenje po sreči in grehu . . . Glejte, meni samemu je legla mehkoba v dušo . . .“

Župnikov obraz se je ves izpremenil; siv je bil in spačen, topo in široko so strmele oči.

„Ali si zato prišel, hudodelec?“

Mirno se je nasmehnil Polikarp.

„Zato sem prišel, gospod župnik! . . . Zdaj me pač poznate, čemu me zmerjate s hudodelcem? . . . Jaz bi rad, tako rad, da bi se spominjali, da bi lepo kramljali z mano o tistih lepih, davno minolih dneh. Brez kesanja in tako veselo, kakor se spominja fant dekleta, ki ga je ljubil mimogrede . . . Samo prehitro, ah, tako hitro so minili tisti lepi večeri in spomenik na njih grobu je klavrna karikatura človeka, po imenu Polikarp . . .“

Na župnikovem obledelem čelu so se prikazale potne kaplje. Nič več se ni branil, leno so visele roke ob životu.

„Zdi se mi, da so vam neprijetni ti spomini, Bog vedi zakaj. Da bi bil jaz doživel le eno samo lepo minuto v svojem pustem življenju, nikoli bi je ne pozabil, kakor skrit zaklad bi jo hranil. . . . No, če vam je neprijetno, ne govoriva! Zdi se mi že tudi, da so odmerjene moje minute, zatorej se pomeniva kar naravnost o stvari . . .“

Vzravnal se je nekoliko, naslonil se je udobno ter je pričel govoriti z enakomernim, suhoparnim glasom, kakor da bi predaval priučeno historijo.

„Gospod župnik, moja sveta dolžnost je, da vam poročam vse natanko in po vrsti, kako sem živel in kaj sem dosegel. Mislim sem pač nekdanj in sem čakal, da boste vi sami tako prijazni in boste o priliki vprašali po meni. Jaz ne vem, če bi bila to vaša dolžnost

ali ne; resnica je, da se ni zgodilo. Tako sem torej prišel, da vam poročam sam, in prepričan sem, da vas bo moja zgodba prav zelo zanimala . . . Pričniva torej! . . .“

Poslednjikrat se je vzdramil župnik in se je uprl.

„Čisto nič, o Polikarp, čisto nič me ne zanima tvoja zgodba! Umrla je preteklost in je odpuščena in vse je umrlo ž njo. Nič nimaš opravila z mano, ne poznam te in te nisem poznal nikoli! . . . Nisem jezen, da si prišel, Bog ti odpusti, ampak ne prikaži se več! Bog ti dodeli mir, ti pa ga dodeli drugim!“

Skoro surovo se je zasmejal Polikarp.

„Ta bi bila lepa! S kesanjem, mislite, da ste opravili vse? Pokore je treba, pokore, gospod župnik! Bog je trdovraten upnik, pravičen sodnik! Odpusti pač grešniku tatu — ampak denar do zadnjega solda nazaj! Ne boste se mu izvili s par molitvicami, s par vzdihji, s pohlevno solzo! . . . Kar na dan z resnico, gospod župnik: ali ste sami kdaj mislili, da vam je odpuščeno, ali ste upali kdaj, da je madež izbrisan? . . .“

Župnik je povesil glavo.

„Nikoli, gospod župnik! . . . In če to pomislite: moje življenje, tako žalostno vse od začetka, je bilo namerjeno do tega cilja, do te lepe in sladkosti polne ure — vi pa bi mi jo kratili? O ne, gospod župnik, to sladko čašo mislim izprazniti do dna! In kaj vam je naposled hudega, če takole sedite in poslušate? Naslonite se vendar, udobno sedite!“

Župnik se je naslonil po zapovedi; Polikarp je pogledal v strop, da bi za silo zbral in uredil poglavja svoje zgodbe . . . Škrtnilo, zdrknilo je ob tistem hipu v zvoniku, prestrašil se je Polikarp in se je vzdignil, ozrl se je skozi okno, nato pa je brez slovesa poskočil na vrt. Ropotoma je zaloputil župnik okno za njim . . .

Zjutraj je poslal po ključničarja in po mizarja in zabila sta vsa okna, ki so držala na vrt. Pregledala in popravila sta zapahe in ključalnice na vseh durih, tako da sta izpremenila farovž v močno trdnjavo.

Z mrkim pogledom in zlovoljnim obrazom je šel hlapec preko dvorišča in je mrmral; kuharica je jokala in molila, dekla se je npravljala iz hiše.

Na večer je povabil župnik veselo družbo. Odbila je sedma, odbila osma ura, toda bilo ni nikogar. Miza je bila pogrnjena, lepo razvrščeni so stali kozarci, na dvorišču pa se ni oglasil korak. Prišel je naposled pisar, žejen človek, postal je na dvorišču in se je ozrl

proti oknu. Bog vedi, kakšna misel ga je nenadoma obsenčila : okrenil se je urno ter je pobegnil.

Župnik je čakal in zmerom bolj je rasla bojazen v njegovem srcu.

„Kaj sem jim storil, da se me ogibajo? O Bog, tako ostavijo človeka v nesreči samega!“

(Dalje prihodnjič.)

Tam v temnem lesu.

Tam na vejah v temnem lesu
pojejo mi črni kosi —
črni kosi, zlatokljuni.
Kaj pa požete mi letos,
kakšno novo o ljubezni?
O ljubezni, da ne vgasne
kakor zvezda na obzorju?
O ljubezni, da ne vtone
kakor solnce za gorami?
O ljubezni, da ne vsahne
kakor roža sredi vrta? —
O ljubezni, ki ne pade
kot pod ostro koso bilka?

— — — — —
A pojó si črni kosi
drobne pesmi o ljubezni:
Ljubav ugasne kakor zvezda,
ko se mladi dan zaznava —
Ljubav usahne — kakor roža,
ko jesen na vrt priplava . . .
Ljubav vtone kakor solnce
na večer tam za gorami . . .
Ljubav pade . . . kakor bilka
pod blestečimi kosami . . .

M. P. Nataša.

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

ako je dramil Janežič mlade, a prosil starejše; res se hitro oglase pisatelji, ki so ali že bili ali pa so kmalu postali ugledni; iz prvega letnika imenujem le tri: Levstika, S. Jenka in Erjavca. Na mah je zavel iz lista svež duh, ko so se ga oklenili taki možje; priskočili so jim hitro še drugi, kakor solidni Cegnar, Mandelc, Tušek. — S svojim „Popotovanjem iz Litije do Čateža“ zavzema pač Levstik središče med pisatelji; taki spisi so bili naravnost nazorni nauk za tedanje pisatelje, za leposlovce in člankarje; saj so kar silila v posnemanje mesta, kakor oris Ločana, „ki je bil tak, kakor bi ga v brenti prinesel“ . . . Kar čez noč pa seveda niso izginili stari naivni časi; Mandelčeva novela „Jela“ je skrajno prisiljena in neprebavna. Ne smemo pač pozabiti, da so bili tedaj časi, ko še niso imeli niti besede za „publikum“, kaj šele publikum sam!¹⁾

Posebno zaslužna je rubrika (že v 2. številki) „Glasnik literarni“, ki prinaša kratka oznanila o najnovejših slovanskih in slovenskih literarnih prikaznih, posebno jezikoslovne vsebine — saj je baš tedaj rasel Miklošič v velikana! — ter že v 2. št. „Glasnik iz domačih in tujih krajev“, to so dopisi, tuintam res puhli, a včasih jako aktualni; vprav zgodovinske važnosti je n. pr. dopis z Dunaja (21. februarja 1858) na strani 63.: „Radi bi vedeli, kaj delamo tukaj. Veseli smo zime, ki nam pošilja mokroto v črevlje, veseli smo pusta, ki nam pošilja sušo v mošnje. Zraven pa premišljujemo, kako se bode Dunaj preoblekel . . . Nam pa voščim, da bi kdo med nas zagnal zlato besedo, da bi razderla skorje, ki obdajajo naše srca, da bi se spet začeli potegovati za domačo reč kakor smo se nekdanj. Nočem, da bi se godilo tako kakor pred nekaj 10 leti; pijani smo bili, pa čas je, da se streznimo; da

¹⁾ Na str. 184. je zapisano to-le: „izbranega ‚sveta‘ — da ne rečem ‚publikuma‘, kakor se silijo . . . nekteri jugoslovanski novičarji — žalostna jim majka.“

se znebimo mačjega jamranja, ki še zmerom mrači naše ušesa (!). Dosti smo že vode pili tačas, treba je zopet malo vina, dolgo smo se postili, zdaj pa je miza že pokrita: prinesite nekteri dobrih jedi, drugi pa plačajte tudi, kar se Vam bode dalo. Le pristopite in naročite se, več ko Vas bo, boljše gostije se bojo dale napraviti. Zbrali se bomo okoli Glasnika; prva naša želja je, da bi nas bilo veliko in mnogo, kar se pa tiče jedi, o tem drugokrat“.

In res, zbrali so se okoli „Glasnika“! Zato je smel urednik konec I. poluletnja v „Povabilu na naročbo“, ki nam pove več nego lastno razpravljanje, govoriti tako-le: „Minulo bo šele pol leta, kar je nastopil „Glasnik“ prvokrat svojo pot po slovenskih gorah in ravninah, pa že lepo število si je pridobil prijateljev in podpornikov v tem kratkem času. Enakomerno bo tudi v prihodnje obdeloval um in srce.“ Značilna za urednikovo ozirnost in miroljubnost je njegova obljuba glede literarne kritike, češ, „Glasnik literarni bo deval na rešeto dela slovstvene, noveje in stareje (toda zmiraj, učeče in nikdar ne, porugivajuče)“. — Pa seveda! Vseh ostrih besed v bodočih letnikih le ni mogel zabraniti, dasi bi jih rad; skušal je vsaj z uredniškimi opazkami okrhati ostrino natisnjenih spisov. A last not least v urednikovih besedah je vedno poziv do pisateljev: pošljite prispevkov čim več; „radi jih bomo plačevali kakor doslej vsem, ki plačila žele (!)“.

Vse to je vzbudilo vendar dokaj odmeva v Slovencih; i gmotno i duševno so podpirali „Glasnik“ toliko, da se je vzdržal 11 let. Ali urednik ni zaupal toliko občinstvu in — sebi, da bi bil postavil svoj list na trden temelj, ki bi ga ne hotel in naposled ne mogel premakniti; vidi se, kako je, vedno tipajoč, iskal pravega okvira; a preden ga je našel, preminil je „Glasnik“. To poskuševanje se kaže že v različnem načinu izhajanja: prvega pol leta je bil „Glasnik“ mesečnik, drugega pol leta, ko je dobil drug naslov („Glasnik slovenski. Lepoznansko-podučni list“), je postal polmesečnik, a črez eno leto je izhajal zopet kot mesečnik itd.¹⁾

Mnogo bralcev so pač pridobili spisi kakor l. 1859. Erjavčev „Pot iz Ljubljane v Spodnjo Šiško“ (III. zv. str. 154. idd.). — Isto leto se je tudi oglasil Mencinger, a Levstikov sila ostrí spis „Gospodoma nasprotnikoma“ (str. 12. idd.) je zbujal dokaj pogodnosti in — jeze in Trstenjakovim fantastnim spisom je občinstvo tedaj še prav rado verjelo. Da bi se ustreglo vsem potrebam, se je

¹⁾ Podrobnosti glej pri Vrhovniku str. 57./8.; letnik 1868 (VII. zvezek) ima tudi drugo obliko, nerodno četverko.

sprejel v sestav lista še eden stalen predel: „Besednik“, katerega vsebina so tutti frutti, zlasti iz slovanskega sveta. —

V oddelku „Glasnik iz domačih in tujih krajev“ je leta 1859. na strani 148.—150. tudi hrvaški dopis „iz Beča“; celo članki so prihajali včasih v hrvaškem jeziku — kakor v „Zvonu“ za Aškerčevega uredništva — n. pr. leta 1860. (VI. zv. str. 8.). Leta 1863. pa je na strani 29. natisnjena srbska pesem v cirilici in uredništvo javlja pod črto, da bo priobčevalo v vsaki številki po dva kratka „spiska v hrvaškem in srbskem narečju“; obenem je tam razložena azbuka. Še pozneje (n. pr. l. 1866., str. 30.—31.) je ponatiskoval Glasnik tudi češki, poljski in ruski drobiž.

Letnik 1860. je sploh zelo zanimiv. Na strani 7. je S. Jenkova „Pobratimija“ z opombo, da je „h tej pesmi zložil mladi umetnik Martin Jenko lep napev“; ista opazka je k pesmi „Naprej“ na str. 161. — Janez Mencinger je takoj v 1. številki (1. julija 1860) pričel pisati svoj lepi spis (napol povest, napol oris): „Zlato pa sir“; to je tisti otročič, ki je čez trideset let zrastel v zastavno, imenitno „Hojo na Triglav“; kdo bi se ne muzal modremu Čuku, ki mu je služila za „kolomon“ stara izdaja — Ilijade, ki je seveda ni znal brati! Pa Erjavčev „Avguštin Océpek“ — kdo bi ne bral z veseljem takih stvari, ki so se razlikovale od dotedanjih leposlovnih spisov kakor jasni solnčni dan od puste megle! Uspeh, ki ga je Janežič vsekakor dosegel s takimi spisi, ga je toliko izpodbodel, da je poslal na strani 55. v svet „Literarno oznanilo“, da bo izhajal „Glasnik“ po trikrat na mesec in da bo imel vrhutega doklado „Cvetje iz domačih in tujih logov“; ista vest je objavljena v „Povabilu na naročbo“ (str. 189.). Simptomsko pa je, kar stoji ob koncu tega povabila (stran 190.): „Naša lepoznavna literatura leži na mnoge strani še vsa v celini; posebno se je doslej popolnoma zanemarila naša zgodovinska in narodska povest, ki se, po ljudstvu posneta, najbrže prime ljudskega srca. Da obrnemo delavnost naših pisateljev tudi na to polje, želimo ob novem letu razpisati primerno darilo za najboljšo zgodovinsko ali narodsko pripovedko“. — Kakor bi se pripravljaj pot — Jurčiču, tako se glase te besede; oklic pa je kakor vzorec tistim stalnim razpisom „Slovenske Maticice“ in včasih tudi „Lj. Zvona“, razpisujočim nagrade za povestne spise, vzete iz domačega (zgodovinskega) življenja . . .

A bil je Janežič prevelik optimist; povečal je drugo leto list, ali v svojo škodo; pomoči ni bilo toliko, kakor se je bil nadejal, naročnikov niti 600; zato se je „Glasnik“ po obsegu zopet skrčil

do starega obsega. Ker je vladala zlasti v beletristiki redno suša, zato je Janežič segel včasí po prevodih, n. pr. leta 1863.

Jako dober in dobro rejen je letnik 1864; saj si je pridobil Janežič zanj neprecenljivo moč, Jurčiča, ki je ostal „Glasniku“ zvest do konca; spisa „Jesensko noč med slovenskimi polharji“ in „Domen“ sta bila kar nalašč za naše občinstvo. Nastopni letnik (1865) je prinesel „Tihotapca“ in „Vrban Smukovo ženitev“, a Mencinger, zdaj že dr. J. Mencinger, je pisal svoje brhke „Izkušnje in izkušnje“. Nasproti temu napredku pa se je kritični del „Glasnika“ precej skrčil. — Posledice tega napredka, oziroma nazadka, so se pokazale takoj: tedanji celovski „Slovenec“ je prinesel precej oster članek, ponatisnjen v „Glasniku“ navedenega leta (str. 246.—249.), zahtevajoč, naj se „Glasnik“ peča bolj s kritiko, češ, baš nje je krvavo treba; on pravi med drugim (str. 247.): „Kam pridemo, če bode še dolgo ‚Slov. Glasnik‘ le bolj hvalisal kakor reševal vsakega, ki kaj slovenskega na beli dan spravi... in če bodo ‚Novice‘ še dolgo odpravljale vsako delo s privajenim izrazom: ‚Kaj več o tem delu drugo pot?‘“ In malo niže je zastopana misel, ki smo jo že zgoraj razpravljali obširneje: „Smešna se nam tudi zdi misel, ki daleč okoli velja, da namreč vsak domorodec moral bi biti tudi pesnik ali vsaj prozaičen pisatelj. Če je kdo teh rodoljubov skoval nekoliko neslanih stihov ali pa načerkal šako praznih in abotnih čenčarij, potlej pa kar misli, da si je nesmrtné zasluge pridobil za narod in domovino ter hoče, da bi ga kar v zvezde kovali: Slabo za narod, ko bi ne bilo druge pomoči in družega pota, domorodstva svojega djansko kazati“. — Temu spisu je uredništvo na str. 249. do 250. pridejalo ponižen odgovor, v katerem je pripravljeno ustreči vsem željam, da ga le občinstvo podpira; za nas važna pa je opazka na strani 249., da si je „Glasnik“ baš z leposlovjem pridobil obilo novih prijateljev — saj velja isto za „Zvon“, kakor je z druge strani baš „Zvon“ prvi uvedel resno in temeljito literarno kritiko. — Od strani 342. dalje govori Fr. Zakrajšek v temeljitem članku splošno in podrobno baš o leposlovju in o kritiki in tam trdi izrečno: „Literature najlepša stran je lepoznanška. To polje naj torej „Glasnik“, če je mogoče, še bolj ko dozdej goji. — Povest dopada se otroku, mladenču, možu in sivemu starčku; kjer se dosti pripoveduje, tam je veliko lepega pričakovati. Otrok si dobre nauke vtisne v glavo, mladenec zažari v ognjevitih namenih, skušeni mož nahaja v pripovedi poterjilo svojih lastnih skušinj in starček pregleduje minulošť v vseh oddelkih človeškega

življenja". Glede kritike pa govori trezno, uvažujoč razmere, češ, kritike potrebujemo, pa ne brezobzirne, vsekakor pa naj odpre „Glasnik“ večje predale za njo. — In res! V vabilu konec leta stoji obljuba, da se bodo v oddelku „Književni obzor“ kritično pretresali ali vsaj naznanjali imenitnejši slovstveni proizvodi.

Leta 1866. je objavljala že Levec¹⁾ lepo vrsto pesmi, Jurčič je nadaljeval svoje povesti („Klosterski žolnir“, „Hči mestnega sodnika“ itd.) in Andrejčkov Jože je pričel uganjati svoje slane in neslane, a vedno dobro došle burke („Črtice iz življenja na kmetih“). — Bodoči letnik (1867) je hotel Janežič zopet razširiti; izdajal ga je po dvakrat na mesec, a s slabim uspehom, kakor je razvidno iz njegove tožbe konec leta. Vendar je ta letnik izmed najboljših: Jurčič piše v njem povest „Nemški valpet“, sotrudnika sta Levec in Levstik, Andrejčkov Jože prodaja svoje godčevske, Trstenjak in Valjavec sta kakor v vseh letnikih zvesta priobčevalca raznih snovi, a poseben pečat je vtisnil letniku Stritar s svojim bistrim člankom „Česa je posebno treba našim pesnikom“ (str. 9. idd.). Tu občudujemo prvokrat tisti lahkotni Stritarjev slog, napol kramljanje, napol razpravljanje; na strani 10. stoji tisto znano žigosanje dotedanjih pesnikov: „Kdor pri nas le pisati, to je črke delati zna, je slovenski pisatelj; kdor je zveržil toliko in toliko verzov, on je slovenski pesnik, 'nadepoln', če je mlad, 'slavni', če je že malo stareji. Če je pa zraven še kak učenik, uradnik ali pa še višega stanu — omne tulit punctum“.

Milosrčni Janežič pač ni rad objavljala takih in še hujših besed, tisti Janežič, ki je, kakor mi je pravil nadzornik Levec, leto prej Jurčičevemu „Desetemu bratu“, ki ga je izdal v „Cvetju“, izpustil celo poglavje, ker je malo šaljivo opisovalo nekega župnika, kako je — ker je bil desetletje zakopan v zakotno vas, strmela nad železnico v Ljubljani . . . Zato si pač lahko mislimo, s kakimi občutki je dal v natisk n. pr. Stritarjev essay, razpravljajoč, o čem naj poje lirski pesnik (str. 17.): „Dve reči so poetje od nekdaj posebno prepevali in kakor je videti, bodo ji tudi zanaprej: ljubezen in pa — vino . . . Obilo tri četrti vse lirične poezije poje ljubezen in ne kaže se še, kakor bi se hotela ta reč premeniti. Pri nas so se poetje, dokler je bilo moč, ogibali tega opolzlega predmeta, razen enega moža, ki je pa ravno zaradi tega trpel veliko preganjanja“. — Taki

¹⁾ Na str. 280. je naveden kot sedmošolec med „naročniki lista“; „J. Tavčar“ in „Fr. Detelja“ sta bila tedaj tretješolca; J. Kersnik je objavil na strani 361. pesmico „Gomila“.

opredelbi lirske snovi so, dasi je preozka, seveda ploskali vsi „mladi“, a „starim“ so se take besede zdele vsekakor sumljive; še bolj pa naslednje (stran 18.), ki se tesno dotikajo naših izvajanj konec II. poglavja (gl. zgoraj str. 164. idd.); Stritar pravi: „Predmet, ki je bil dosedaj pri nas posebno v čislu in ki si ga je vsak naš pesnik obilo privoščil, je — domoljubje . . . Lep, blag čut je domoljubje — Bog daj, da bi ga ljudje bolj v srcu nosili ko na jeziku . . . Lepa . . . čednost je domoljubje — ali meni je ljubše v dejanji kakor pa v pesmi! . . . Domoljubje je premalo izvirno, neposredno čutilo, preabstraktno, premišljeno, in vsa taka čutila, naj bodo še tako lepa in blaga, niso samo na sebi pripravna za poezijo, če jih pesnik ne zna vlití v tako podobo, da se bolj približajo človeškemu srcu . . . Take pesmi so le za uho, ne za srce, trenutek jih je rodil, trenutek jih požre in za njimi ni sledu . . . Pesem, če bolj je patriotična, manj je poetična po navadi.“ Previdno pa je dostavil Stritar: „Bog me vari, da bi hotel s tem trditi, da se ljubezen do domovine nikakor ne da prepevati . . .“

Take besede so oznanjale, da je nova doba že blizu. — Sploh je Stritar v tem (zadnjem) letniku očitno prvačil; Jurčič je zabaval s svojim „Doktorjem Karbonarijem“, ali Stritarjeva „Kritična pisma“ so vtisnila letniku pravi pečat; videlo se je, kakor bi bil Janežič le odgovorni urednik, Stritar pa urednik — šef, ob čigar strani sta zvesto stala Levec in Erjavec. Vse tedanje Stritarjevo delovanje je bilo boj, a ne proti prazni senci . . . Dva časnika so imeli v tistih časih Slovenci, kakor je Levstik rekel leta 1860. (Zbr. sp. II. 90):

„Na onem svetu so ljudje godrnjali,
pa vender so z vami se kregati bali,
ker imate samo dva časnika:
Novice¹⁾ in Glasnika“.

Nasprotstvo med listoma je postajalo večje in večje; saj so tudi vse Stritarjeve besede v jedru naperjene proti „Novicam“ in Novičarjem. „Novicam“ je naložil dvakrat hudo blamažo: na str. 19. pravi ob koncu essaya o lirskih snoveh, da mu prihajata na misel „dva imenitna lirična predmeta“, ki ju je nasvetoval mož, veljaven v vsem, namreč — solnce in luna. Stritar mu je izpolnil željo, izvršivši tri sonete solncu in luni. A ti soneti so bili tako hudi, da si jih Janežič izprva ni upal natisniti; šele čez tri mesece (1. aprila) jih je pustil v javnost; to so oni trije, izmed katerih tretjega („Poetov

¹⁾ Na „Danico“, ki stoji vobče na stališču „Novic“, se pesnik ne ozira.

javkanje in mačkov petje“) pač vsakdo pozna. — Ako je bil že tu Janežič v zadregi nasproti vročekrvnemu Stritarju, je bil položaj zanj še hujši, ko se je vnel iznova prepir o Koseskem, ki je bil izdal prevod Byronovega „Macepe“. Stritar je ta prevod posebno oblikovno hudo grajal [str. 130. idd.¹⁾], a „Novice“ so ga v odgovoru na njegovo kritiko (str. 172., 223.) naravnost pozvale: „Naj poskusi Stritar posloveniti en sam odstavek (Macepe) in razumel bode koj, zakaj Koseski ljubi kratke besede . . . ter piše ‚množ‘, ‚rah‘, ‚vada‘.“ Stritar pa se je res usedel in v štirih dneh je prevedel 230 verzov ter jih poslal „Novicam“ s „Popravkom“. Ker „Novice“ niso objavile niti verzov niti popravka, je poslal Stritar „Glasniku“ verze in „VI. kritično pismo“ (str. 226. in 230.). Da si je obzirni Janežič upal poslano natisniti, to mu šteje Levstik po pravici v veliko zaslugo („Ljublj. Zvon“, 1881, str. 631.), rekoč: „Vendar se je . . . našel urednik slovenskih novin, ki se je predrznil resnico natisniti in s tem skočiti v opasnost, katera mu je izvestno pretela . . ., čemur se tem bolj čudimo, ker omenjeni urednik ni bil nihče drug negoli boječi krotki Janežič“. —

To Stritarjevo pismo s prevodom itd. je — značilno — sploh zadnji samostalni sestavek v „Glasniku“ (končuje se na strani 233.). Na strani 236. stoji lakonično obvestilo: „Preobilica zaostankov, pa tudi marsikatera nemila skušnja nas je prisilila, da ustavimo z današnjim listom izdavo Slov. Glasnika“.

„Glasnik“ je utihnil za vse čase, in ni čuda, da je naposled utihnil; stari ga niso več marali, ker jim je bil prehud, mladini pa se je zdel preboječ. Da pa je tako hitro utihnil, je brezdvomno vzrok tudi pojevanje urednikovih moči; saj je prihodnje leto (1869) legel Janežič k večnemu počitku. —

Kakor mi je Levec pravil, je Janežič sam ob tisti borbi za Koseskega Macepo priporočal Stritarju in prijateljem, naj izdajo svoj list, ki bo zastopal njih težnje in smel pisati svobodneje nego „Glasnik“, ki so se mu tekom 10 let in tekom večne borbe za obstanek vsilile tradicionalne, ozke meje, preozke za „Stürmerje“. In res! Stritar je imel, kakor smo slišali — doslovno zadnjo besedo v

¹⁾ Peto „kritično pismo“, posebno str. 135., češ, da Koseski ni niti slovenski Klopstock, ampak kvečjemu Voß; kajti „Koseskega dela, kar jih je izvornih, se prebero v času, kar ga je treba, da se jajce mehko skuha“. Koseski pa ima „neusmiljeno navado, da kakor hitro mu ni všeč kaka beseda, pa jej kar odstriže rep kakor poredni paglavci nedolžnemu martinčku, ali pa odseka jej celo glavo kakor petelinu: namesto ‚rahlo“ pravi — ‚rah“, nam. ‚množica“ ‚množ, in ‚vad“ nam. ‚navad“.

„Glasniku“ in črez eno leto — zopet interregnum v naši beletristiki — je baš on povzdignil glas v svojem (Dunajskem) „Zvonu“. Kakor bi bil Stritar kaj takega slutil že v prvi polovici leta 1868., ko je govoril o Koseskem (stran 134.), tako se glase njegove besede (V. kritično pismo) — lahko bi bile program bodočega „Zvona“: „Koseski je pri nas udaril prvi na veliki zvon, da je dal mogočen glas, ki se je razlegal daleč okrog . . . in iz spanja zbudil marsikaterega zaspanca. Lep je zvonov glas . . . : vivos voco, mortuos plango, fulgura frango. Budi zvon . . . in povzdiguje srca proti nebu . . .“

9. Nastopno leto (1869) smo bili Slovenci zopet brez pravega beletrističnega lista. Enega smo sicer dobili baš to leto nanovo; to je bil „Besednik“, „Kratkočasen in podučen list za slov. ljudstvo“, ki ga je pričel s tem letom izdajati polmesečno Janežič in ki so ga po njegovi smrti urejevali razni uredniki do leta 1878., ko je prenehal; a ta list se je namenoma postavil na tako nizko stališče, da ga potem, ko je „Glasnik“ omogočil višje merilo, ne moremo vpoštevati. Kar je poučnih spisov, ti so vobče dobri, a leposlovje je skoraj brez izjeme po obliki in vsebini take vrste, da ne zasluži niti resnega niti smešnega vpoštevjanja; tak je ostal „Besednik“ vsa leta svojega obstanka, bolj nazadujoč nego napredujoč. Vrhutega so povesti in pesmi izvečine zanikarni prevodi, le Kurnik je pel do zadnjega svoje originalne; eno — zaljubljeno, a pošteno! — moramo rešiti pozabnosti. Zakrožil jo je — pomislimo! — leta 1877. (stran 149.) z naslovom „Roža deklet“:

„Roža deklet,	Dev, kar poznam,
čisla te svet;	rad jih imam (!);
lepa si, kakor	vendar vso hvalo
rože je cvet.	tebi le dam! . . .

Čistost, pokoj
obraz je tvoj;
vez bi zakonsko
sklenil s teboj!“

To je konec, primaruha! Vi zaljubljeni pesniki, zakaj niste rekli svojim izvoljenkam tako lepo v obraz, da bi radi ž njimi — ali ž njo — sklepali zakon! — Leto prej je neznani pesnik posnel, skoraj prepisal gori omenjeni Stritarjev sonet „Luni“ . . . Kakor bi bil zastonj pisal Levstik, zastonj „Glasnik“ in med tem že „Zvon“! Pa saj je vedno tako: če hočeš pisati preveč načelno za „prosto“ ljudstvo, zavoziš hitro v puščobno banalnost in brezokusnost.

Takisto je z nauki; kar se piše n. pr. še leta 1876., stran 42. idd. o „Lastnostih dobre domačice“, to, bi rekli, presega vse meje, ko bi vprav leta 1904 (!) ne bili izšli (v „Koledarju“) prav podobni nauki; saj se kaj lepo dopolnjujejo taka navodila: leta 1876., stran 43.: „Ženska, ki je že po naravi bolj obdarjena s pravim rodoljubjem, ima ono njej pripadajočo lastnost po vsej mogočnosti izpeljevati“, leta 1904.: „gospodinja se umij večkrat in zahtevaj to tudi od svojih otrok in družine. Skrbi za to, da preobleče družina večkrat čisto perilo“. Ali pa: leta 1876.: „Mož imade skrb, da svojej ženki čas krati, kar mu je lahko po zvedbah njegovih, po raznih skušnjah in po njegovej umnosti; ne suhoparen naj bode njej nasproti, temveč pogovorljiv in spreten“; a leta 1904. contra: „Gospodinja bodi mila, udana in prijazna svojemu možu... Mož je včasih nejevoljen... pa se nekoliko namrgodi. Tedaj ga potolaži in razveseli z milo in prijazno besedo ali mu prinesi kak primeček v jedi...“ Zdaj pa naj kdo reče, da „Zvona“ ni bilo tedaj nujno treba in da ga zdaj ni več treba!... Ali pa „Povesti“! V nekem romanu, ali kar je že, se opisuje junakinja tako-le: „Adelajda je s svojo krasoto potamnila vse navzoče gospe in gospice; kakor solnce je ona sijala v dvorani. Postave je bila plemenite, visoke, stopinj važnih, lehkih in primernih, črnih oči, dolgih nakodranih las, ki so se vsipali po snežnobelem tilniku, visokega in kot nebo jasnega čela, pa cvetočih lic in vse to se je vjemalo tako lepo, da je Adelajda nehote (!) morala slehernega očarati...“ Mari ni ta oris kakor „vzorec brez vrednosti“?

Potemtakem se nisem čudil, ko sem našel v izvodu „Besednika“, ki sem ga imel v rokah, pod naslovom pripisano s svinčnikom od neznanega bralca: „List za nedoraslo slovensko mladino“, s čimer pa ne rečem, da je pripisovalec objektivno zadel pravo... Pisatelji, uredniki in založniki so pač imeli preveč — volje, vsega drugega premalo...

A povsod je vladala neka slutnja, da mora priti in zagospodovati nekaj takega, kakor je „Zvon“.

Opomba k str. 222.: Prezrl sem, da bi se „Sora“ morala v mojem članku natisniti kot „Zora“, ker ponatiskujem citate in naslove v gajici. — Na to me je opozoril gosp. dr. I. Prijatelj, ki mi je tudi poklical v spomin svoj članek „Dvoje Prešernovih pisem“ v „Zborniku“ IV. str. 186—202, v katerem navaja po virih vse podrobnosti, ki se tičejo ukresovanja one „Zore“. Za oboje srčna hvala!

Dr. J. T.

Snov za novelo.

Spisal dr. Ivo Šorli.

aklenil je duri svoje sobice, vrgel klobuk na posteljo in stopil k odprtemu oknu. Globoko se je naslonil čeznje in se zazrl na morje pred seboj.

Samo tuintam je tlela prav na površju kaka zvezdica, tako mirna in svetla, kakor da gleda črna tišina sama skozi ta drobna, živa očesca . . . Tako temne in tihe noči se še ni spominjal in prisluškoval je s čudno napetostjo, ali se res nikjer nič ne zgane . . .

Pač, zazdelo se mu je, da je tik pod njegovim oknom nekaj rahlo, rahlo zašumelo, in potem je šlo pridušeno šepetanje dalje tja proti sredi . . . In tam nekje, tik pred prvo zvezdico, je odgovoril precej velik val in njegov snežnobeli greben se je zasvetil v njenem zlatu, da se je videlo, kako se je vzel, a se takoj zopet nemo pogreznil pod črno gladino . . .

Mož na oknu je zadržal po vsem telesu in sladko razkošje ga je prevzelo. Ozrl se je tja proti vzhodu, kjer je puhtel v črnoto iznad mesta odsev stoterih luči kakor lahek, bledorožnat sopar, in bilo mu je dobro, da je vsaj zdaj zvečer tako daleč proč od vsega hrupa in nemira, sam s svojo dušo in s svojim morjem.

Šepetanje pod njim je postajalo glasnejše in glasnejše in v tem hipu se je pridrevil sem iz dalje čez glave vsem tem malim velik, smelo skačoč val kakor jezdec, ki prinaša množicam važno, nujno novico. In za trenotek vse ostrmi, potem pa se stakne glava h glavi in čez nje gre kakor šustenje vetrov . . .

Dolg, globoko doli proti južnemu obrežju segajoč pramen se je prikazal tam daleč in lezel previdno in nezaupljivo čez vso črno gladino bliže in bliže sem proti tej strani: — pogled enookega, počasi se vrtečega svetilnika v pristanišču, mračno svojo dolžnost vršečega čuvaja, ki je tam, da nadzoruje in opazuje celo noč v njegovo oblast izročene uporniške valove . . . In valovi so se potuhnili pred njim kakor zarotniki, če gre mrk stražnik mimo njih . . . A komaj je zdrknil pramen dalje čez breg na levici in izginil potem tja čez mesto in je obrnil svetilnik - čuvaj tej strani svoj orjaški

črni hrbet, že so prijezdili novi sli sem iz dalje skozi noč in novo mrmranje in posvetovanje je šlo skozi temino . . .

„To bo še ljuta noč!“ je prikimal predse.

„Morda gleda tudi ona zdaj na morje . . . kako mora to vplivati nanjo — prvo strmenje v to zagonetno brezkončnost!“ se je je naenkrat zopet spomnil . . . Ta pogled skozi okno, ta nenavadna tišina in nato ta naenkratna prebuditvev ga je bila zgrabila s tako silo, da je za cele hipe pozabil mučne misli, ki jih je bil prinesel s seboj v svojo sobico iz mesta in od nje . . .

Zdaj pa se ga je naenkrat polastila zopet globoka otožnost.

„Kaj si pomaga tajiti — zdaj sem resnično razočaran!“ je vzdihnil. „Takrat po onem pismu sem le zaslutil, zdaj vidim!“ . . .

„Ne, ne, tako si nisem mislil,“ je mrmral iznova.

Vzravnal se je in si počasi gladil brado. In zopet jo je videl pred seboj, kako je naglo skočila iz kupeja drugega razreda — „drugega razreda“, je ponovil z neprijetnim občutkom — kako je švignila bliskoma s svojimi bistrimi očmi čez ves peron in ga takoj spoznala. On bi je res ne bil — preveč je bila drugačna. Šele ko je stala pred njim in mu smehljuje ponudila svojo roko: „Pavel, kaj ne?“, šele tedaj je videl, da so to res njene poteze s slike in da je ta elegantna mlada dama res Helena Rasta.

Moral se ji je zdeti pač okoren, ko sta šla s kolodvora v hotel! In čim bolj se je jezil sam nase, da naenkrat ne ve, kam bi del svoje roke, kaj bi rekel, da bi ne bilo slišati tako prisiljeno — tem bolj nerodne so bile njegove besede in tem bolj neokorne njegove kretnje. Šele v hotelu je dosegel zopet oblast čez svojo dušo in svoje ude.

Toda tega res ni bil on kriv. Po njenih pismih, razen enega samega, ki je bilo itak samo trezno, nič hujšega, si je moral ustvariti tako sliko o njej, kakršno si je bil v resnici ustvaril po njenih pismih in nič manj po njenih spisih. Ta globoka, resna, često skoraj mračna ženska duša, ki je trepetala v vsaki njeni besedi, kar jih je videl pisanih in tiskanih! — ali je mogel pričakovati, da stopi to uro, ko sta se imela slednjič tudi osebno spoznati, nališpana in tako gotovo in samozavestno nastopajoča mondenka pred njega? Da, gotovo se ne sme prenačgiti v svoji sodbi, a vtisk tega večera vsaj je bil nanj tak, da je sloveča pisateljica Helena Rasta v svojem zasebnem življenju najbrže prav navadna ženska, taka kakor skoraj vse, kar jih je srečal v življenju. —

Povesil je glavo in njegove misli so se pogreznile globoko same v se . . . Tako je strmel dolgo časa tik predse in šele mo-gočen, razbeljen blisk ga je zdramil, da se je ozrl začudeno tja čez valovje . . . Hrumelo in kipelo je pred njim, kakor da se vali ogromna reka mimo njega tja doli nekamo na južno stran, vsa črna in s snežnobelimi rožami na površju . . .

„Če gleda zdaj ona na morje, se laže gotovo v čuda globoke, veličastne občutke,“ se je nasmehnil. „Da, gotovo si misli, da se godi nekaj ogromnega v njej in čez par tednov popiše vrag to noč in bo lagala drugim še divneje nego sami sebi . . . Vse sama laž! Kakor da bi bil jaz veliko boljši!“ je zamahnil zaničljivo. „Tudi jaz lažem! Najprej sebi in potem drugim! In opravičuje nas vse samo to, da nalažemo najprej sami sebe, potem šele druge, ko že ne vemo več, da lažemo . . .“

„Toda ne!“ je zmajal zopet z glavo. „Nekaj vendar mora biti na tem! Morda lažemo ljudje samo zato, ker je resnica le pregrda in prežalostna in samo laž lepa in osrečujoča . . . In tako si postavimo vedno kaj lepega v oltar, opletemo s cveticami - sanjami, pokleknejo in molimo . . . Tako sem tudi jaz klečal celo leto pred njo in malikoval . . .“

In zamislil se je v oni popoldan ravno pred enim letom. Pomlad je bila prišla in mu dihalo opojno, brezkončno hrepenenje v dušo. Pravzaprav tu ni bilo pomladi, v tem ogromnem mestu in po teh kamenitih, golih rebrih okrog njega, a slutil jo je tam zadaj za gorami. Samo zrak je bil sladkoduhteč in moder, kakor bi se bile razpusstile tihe vijolice v njem in morje pred njim je cvetlo . . . Sedel je tam-le pri svoji mizi in ravno prečital tisto divno črtico Helene Rasta „Pomlad“ — divno kakor pomlad sama . . . Zaprl je list knjige, ki mu jo je prinesla, in primaknil svojo stolico k oknu . . . Celo telo mu je vibriralo čistega razkošja in zdelo se mu je, da prav čuti, kako se mu krčevito dviga duša v prsih in vselej zopet pade sladkoonemogla na mehko ležišče nazaj . . . In naenkrat mu je šinilo nekaj skozi možgane in skoraj planil je zopet k mizi . . . In pisal je ognjeno, občudovanja in hrepenenja polno pismo tej ne-navadni ženski in ji odprl namah vso svojo prelestno dušo, kakršna je bila v tem velikem, čudapolnem trenutku, pismo, kakor se mu je zdelo, da ga ni pisal še nihče na svetu lepšega . . . Kaj to, če se nista poznala osebno! Tudi njegovo ime je blestelo med prvimi v domovini in neki kritik je celo nedavno zapisal, da mu je, „ako primerja njegova in njena dela, kakor da sta se združila baš v njih

dveh moški in ženski genij v čudovito se dopolnjujočo zvezo visoko tam gori v svojih visočinah“ — ali ni, kakor da bi mu bil Bog zaklical iz brezkončnih daljav, da sta si prav onadva namenjena od vseh vekov? . . .

Opojna omotica mu je ovila glavo, ko je končal to pismo, in v prsih je začutil neznan pokoj, kakor da si je iztrgal skoraj celo svojo bolestinokipečo dušo iz prsi . . . Nesel je list takoj na pošto, da bi se v treznem trenutku ne premislil. In čez tri dni je prišel njen odgovor.

Bilo je, kakor da je vrgel kdo gorečo bakljo daleč ven na travnato planjavo . . . Ogenj se je prijel in zadehtelo je sladko po tlečih cveticah . . . In tiho so se plazili sanjavi, modri plamenčki med njimi dalje in dalje v njegovi in njeni duši . . . Zakaj tudi v njem je buknila strast samo tisti popoldan mogočno in strmo v zrak, potem pa se je spustila k tlom in se razlivala širše in širše tja čez in švigala globlje in globlje tja noter v njegovo dušo . . .

Spoznaval jo je hitro. Saj mu je bila popolnoma odkritosrčna. Da, spočetka včasih morda še celo preveč . . . Spočetka se mu je včasih zazdela podobna novoporočeni gospodinji, ki razkazuje svojim posetnikom s posebno uslužnostjo vse svoje stanovanje in jim odgrne celo zagrinjalo čez posteljo, da vidijo lepo svilen oedeo in nežnobeło zglavje . . . Spočetka ga je včasih zadelo neprijetno, če se je lotila le preveč nežensko, z le preveč objektivnimi in vsak dvom o njeni zgoljstvarnosti odklanjajočimi izrazi gotovih vprašanj in predmetov, ki so edino tedaj poetični in lepi, če jih zakriva misteriozni somrak, če jih obdaja opojen vonjav dim . . .

A potem sta si poslala drug drugemu svoji sliki. Dolgo je strmel v njen dražestni, fini obrazek in potem se je sklonil in ga poljubil. In da je tudi on njej ugajal, je spoznal kmalu. Njena pisma so se odtlej razlikovala bolj in bolj od prejšnjih. Nekaj mehkozbeganega jo je bilo obšlo in gladka, samozavestna, varna govorica se ji je začela trgati v plaho, hrepenenja polno in bolj in bolj sramežljivo jecljanje . . . Spoznal je, da so se njena čuvstva, plavajoča doslej po njeni duši, spustila na dno ter začela pronicati polagoma v njene žile, v njeno kri, v celo njeno telo, da postaja celo njeno čuvstvovanje bolj in bolj čutnostno, in vedel je, da se šele zdaj izpreminja njeno prijateljstvo v ljubezen . . .

Nekaj kakor nadzemska blaženost ga je prevzelo. Bil je še mlad — štiriintrideset let — še vedno je šla njegova pot navzgor in še daleč je bilo, ko se obrne po oni strani v dolino navzdol,

toda zavedal se je, da je izmed onih, ki je zgodaj zagorel ogenj življenja v njih, tisti tihi in v vse globine dolboč, na vse strani po njih rove vrtajoč ogenj, in čutil je, kako se je že podrł zdaj tu, zdaj tam izjeden kupček in kako je prhnil zdaj tu, zdaj tam kosmič pepela v zrak... In bal se je ure, ko bi začeli ti naravni plameni ugasovati in bi jih mogel iznova zanetiti le s tem, da bi jih pustil v svojo glavo in jim izročil svoje možgane v plen, kakor vsi, ki zagori prepozna ljubezen v njih... A ti se večinoma vsaj ne zavedajo, on pa bi se in bi moral sam z ostanki svojega razuma opazovati, kako silijo požrešni zublji bliže in bliže, in bi sam videl, kako se mu reži idijotstvo iz ozadja... Toda danes še ni bilo prepozno, še je imel polne prsi, še je imel česa nuditi oni, ki se mu je zdelo, da bi jo mogel še edino ljubiti na svetu... Zato je pospeševal z vso virtuoznostjo rafiniranega umetnika ta proces v njej, zato je vabil skrito in previdno kakor prekanjen tat vse njene misli in želje k sebi ter jih spravljal v svojo oblast, zato jim je vcepljal žgoče, opojne strasti, da bi jo pač popolnoma omamil in podjarmil vse življenje v njej in ga vladal potem vse čase kot ljubeznipoln, vse žrtvujoč kralj...

Bili so to prelestni časi. Njegovo okno je bilo široko odprto in spodaj je šumelo morje. Uredil si je bil delo tako, da je zahajal samo do dveh v uredništvo, ostali čas pa je sedel do večera večinoma doma. Nabralo se mu je bilo v preteklih burnih časih, ko je moral skrbeti edino le za svoj obstanek, toliko snovi, da že skoraj ni vedel, kam naj poseže v svojo dušo, in z brezkončno slastjo se je vtapljal s peresom v roki v bajno romantiko človeških duš... Vsaj dve uri na dan pa je pisal njej, z njenimi listi pred seboj. Zdelo se mu je, da ni bila niti ena njegova beseda zaman, da še ni bilo srečnejšega sejalcia na svetu... Zdelo se mu je, da pri vsem svojem literarnem delovanju meče zrnje vendarle na slepo srečo s široko kretnjo daleč ven v zrak — tu pa je imel voljno, mehko, čakajočo prst pred seboj, cvetlični vrt, ki drhti hvaležnosti pod njegovo roko...

Vsak dan je bila bolj njegova... In gorelo je silneje in silneje in tiše in tiše v njem in videl jo je, kako se ona včasi skoraj zvija v tem ognju, ki je ovijal vanj njeno belo mlado telo kakor v škrlatast plašč...

In čim tišji je postajal ta plamen, tem bolj pekoč in žgoč je bil in tem strastneje sta trepetala oba v njem. Tedaj pa je začutil, da je dovolj, in pisal ji je, naj pusti svoje odgojiteljevanje, to živ-

ljenje polno odgovornosti in poniževanja, ter naj vstopi v njegovo uredništvo, kjer ji more ponuditi dobro plačo in zanimivo delo. Kot urednik leposlovnega oddelka takega velikega dnevnika je bil itak že preobložen in je nujno rabil pomožne moči.

Niti mislil si ni, da bi ne sprejela z veseljem te lepe ponudbe že zaradi njenih ugodnosti samih, zato je bil tako močno razočaran, ko je prečital njen odgovor, poln izumikanja in treznih izgovorov. Češ, da preveč ljubi svoj poklic, za katerega je vprav ustvarjena, da je njena gospoda polna obzirnosti in ljubeznivosti do nje, da ima posebno v „Njeni Ekscelenci pravo mater“ in da ji res ne kaže zamenjati varne eksistence s poklicem, za katerega morda niti sposobna ne bo in ki je le od danes do jutri. Sami pametni razlogi, proti katerim se mu skoraj ni bilo mogoče boriti s pametnimi protirazlogi... A baš to ga je tako hudo zadelo. Kakor da je naenkrat posijalo trezno solnce v ono sladko poltemo, kjer sta se toliko časa omamljena objemala in poljubljala...

Vstal je in stopil k oknu ter se zagledal otožno ven na blesteče, veselo šumeče morje. „Res, če bi se včasih kateri ali katera ne zastrupila ali obesila iz ljubezni, bi človek moral priti do sklepa, da je vse sama laž!“ je prikimal predse.

Za hip mu je prišlo prepričanje, da bi bilo najbolje, če ji ne piše več in pusti vse skupaj, a potem se mu je zopet zazdelo, da nima dovolj vzroka. Nazadnje je vendarle celo prav, da je tudi nekoliko praktična, saj kaka sentimentalna romantičnost postane še prej osladna in neužitna. Sploh jo še premalo pozna, njo in njene razmere, da bi jo mogel kar v en dan obsoditi. In občutil je tudi globoko obžalovanje po teh slabih trenutkih, ki se je imel njej zahvaliti zanje. In če bo videl, da ni zanj, ima še vedno časa, da prekine svoje občevanje z njo pozneje, saj ji ni ničesar obljubil.

In silil se je, da bi ji skril svoje razočaranje, a posrečilo se mu ni — pismo je bilo hladno in suhoparno pametno. In to je ona občutila, zakaj njen naslednji list je bil zopet poln vdanosti, gorkote in presrečnih poskusov, da bi ublažila slabi vtisk svojega prejšnjega pisma. Zatrdila mu je, da bi neizrečeno rada prišla k njemu in pustila vse, kar ima sedaj, ako bi se mu posrečilo, da bi jo spravil tam doli v kako dobro hišo — samo svojemu poklicu da bi se tako težko izneverila.

Lotil se je takoj iskanja in že čez teden ji je mogel naznaniti, da jo sprejme grof Collari za svojo edino trinajstletno hčerko. Možno želi samo, da naj pride v pričetku spomladi za štirinajst dni v nje-

govo hišo, da se dodobra spoznajo, s prvim septembrom pa, ko se vrne z ženo in hčerko z letovišča, lahko nastopi svoje mesto, ako se o vsem domenijo.

Helena se mu je vroče zahvalila za njegov trud in vsa naslednja njena pisma so bila same prelestne sanje o možu in o njem, ki obeh še ni nikdar videla, a ju vendar tako brezmejno ljubi, o njenem čudovitem prepenenju po južnem solncu, ki mora biti tako svetlo in veliko, in po južnih poljubih, ki morajo biti kakor to vroče, strastno južno solnce . . .

In pozabil je bil popolnoma tisto prvo razočaranje in objele so te prelestne sanje iznova vso njegovo dušo in vstajale in vzhajale so vedno nove iz njih in se spletale daleč ven čez blesteče morje, čez vse te griče, vsa pota tja do kolodvora, ko jo pojde čakati . . . In kolodvor sam je bil ves prepleten ž njimi kakor s stobojnimi girlandami in vihrale so visoko gori izmed kupule in pozdravljale daleč tja na zahodno stran in čakale, da se pripelje kraljica . . .

In zdaj je bila tu . . . In vse girlande so bile popadale uvele v prah, po tleh . . . In zato je strmel žalostno ven v to črno noč, na to hrumečo ogromno reko, ki se je valila mimo njega tja doli na južno stran, in na pramen iz svetilnika tam daleč na vzhodu, ki se je plazil vedno bolj zaspano mimo njega, čim divjeje so goreli bliski . . .

Zrak se je bil shladil in leden mraz mu je stresel celo telo. Vzravnal se je naglo in zaprl okno.

(Dalje prihodnjič.)

Pismo.

Predno pomladi se mesec,
srečno bo končano vse . . .
zopet se povrnem k tebi,
moje ljubljeno dekle!"

Pisal lepi je nevesti
iz bojišča ženin mlad,
v njeni duši je vzcvetelo
tisoč, tisoč zlatih nad.

In šivale, pletle, vezle
so družice noč in dan,
a v predalcu se iz mirte
belil venec je krasan.

Predno ščip je nov zasvetil,
bilo je končano vse —
ob tkanini, belem vencu
zaihtelo je dekle . . .

Kristina.

Milivoj Šrepel.

Spisal M. Murko.

Zagrebu je umrl 23. februarja mnogo prerano, šele v 43. letu svoje starosti, dr. Milivoj Šrepel, vseučiliški profesor staroklasične filologije (za latinščino), pravi član in predstojnik historično-filologičnega razreda „Jugoslavske akademije znanosti i umjetnosti“. Ob grobu izvrstnega učenjaka pa nista žalovali samo akademija in vseučilišče, v katerih imenu se je poslovil s prekrasnim govorom od pokojnika njegov najbližji tovariš, naš rojak profesor A. Musić; ni žalovala samo akademična mladina, ki je izgubila vzornega učitelja in prijatelja; njim se je pridružil ves pisateljski svet hrvaški, za katerega je povedal njegov duševni glavar Ljuba Babić - Gjalski s pesniškimi besedami, kaj je bil njegov prijatelj hrvaški književnosti;¹⁾ soglasno in obširno so v lepih in globokochutnih člankih pisali vsi listi o zaslužnem in značajnem rodoljubu ter so v resnici izražali žalost celega hrvaškega naroda.²⁾ Tako ne navadno spoštovanje in občno ljubezen si je zaslužil klasičen filolog, ki je bil šele na začetku najlepše moške dobe ter ni mogel dovršiti mnogih in velikih svojih načrtov.

Milivoj Šrepel pa tudi ni zakopal bogatih zakladov, ki so mu jih prinesle rojenice v dar. Marljiv kakor čebela je nabiral med s cvetlic po domačih in tujih logih ter ga prinašal v književnost svoje domovine; rodovitno in uspešno je bilo neumorno delovanje pisatelja in učenjaka, ki je bil mož pesniške nadarjenosti, velike dovtetnosti, finega okusa, čistega in nežnega slovanskega srca, širokega pogleda po svetu in temeljitega znanja v raznih strokah. Veselje je čitati njegove knjige, razprave in razne spise, katerih je napisal za 20 let celo knjižnico. Posebno kot primer požrtvovalnega učenjaka, ki zna združevati delovanje za znanost in za korist svojega malega naroda, lahko služi M. Šrepel tudi nam Slovencem, ki se pri tem še učimo, kako se razvijata književnost in znanost naših najbližjih bratov.

¹⁾ Vse govore gl. v „Obzoru“ 27. februarja ali v „Pokretu“ 26. februarja 1905.

²⁾ Prim. posebno „Obzor“, „Narodne Novine“, „Hrvatstvo“ in „Novi List“ (na Reki) z dne 24. febr., „Pokret“ z dne 26. februarja.

Milivoj Šrepel se je narodil 8. novembra 1862. l. v Karlovcu, kjer je študiral nižjo gimnazijo, višjo pa v Zagrebu, vedno kot najboljši dijak, za katerega so bili sošolci tako navdušeni, da so ga skoro oboževali. Na zagrebškem vseučilišču (1881—1884) se je posvetil slovanski in klasični filologiji, ali posebno dobro se je seznanil tudi s filozofijo, kar pričajo mnogi njegovi literarnozgodovinski spisi; še njegov poslednji članek v „Nastavnem Vjesniku“ (za leto 1904) o knjigi Fr. pl. Markovića „Razvoj i sustav obćenite estetike“ kaže, da si noben učitelj ne more želei lepše in razumnejše ocene od svojega učenca. Na podlagi disertacije „Akcentat i metar junačkih narodnih pjesama“ (1886) je postal doktor iz slavistike. Po triletnem službovanju na zagrebški gimnaziji (1884/5—1886/7) je dobil dopust (1887/8), da se pripravi za vseučiliško profesuro. Najdalje je ostal v Lipskem, kjer je poslušal Brugmanna in Leskiena, kratek čas v Berlinu in še krajši v Monakovem. Posebnega vpliva ni imel nikdo nanj.¹⁾ Jeseni leta 1888. se je habilitiral na zagrebškem vseučilišču za latinsko filologijo ter je bil leta 1889. imenovan za izrednega, l. 1892. za rednega profesorja. Za l. 1896/7. je bil dekan filozofske fakultete, za l. 1899/900 je pa bil izvoljen za rektorja, ali vlada njegove izvolitve ni potrdila. Že leta 1890. ga je izvolila „Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti“ za dopisnika, leta 1893. pa za pravega člana; od l. 1901. je bil predstojnik njenega historično-filologičnega razreda.

V tem okviru je razvijal Šrepel svoje raznovrstno književno in znanstveno delovanje. Že leta 1882. ga nahajamo med sodelavci „Vienca“, ki je bil celih 35 let (1869—1903) prvo glasilo hrvaške književnosti. Tu je najprej objavil prestave iz Horacija, Apuleja in našega Gregorčiča ter je tudi v poznejših letih večkrat pokazal s prevodi iz latinskih pesnikov (n. pr. v knjigi „Rimska satira“), da je imel sam pesniško žilo. Nepregledno je v „Viencu“ število njegovih črtic, člankov in književnih pisem ter prestav iz francoske in ruske književnosti; mnoge ocene in kratka poročila so izšla tudi brez njegovega imena ali začetnice. Dve leti je bil Šrepel celo „Viencčev“ urednik na tihem, celih deset let (do 1895) pa njegov duševni vodja, kar v javnosti tudi ni bilo znano. Tako skromen in požrtvovalen je bil ta učenjak še kot vseučiliški profesor.

V „Viencu“ se je Šrepel trudil, da seznanj svoja rojake z največjimi glavnimi evropskimi pisatelji in kritiki (med njimi se naštevajo Turgenjev, Tolstoj, Hercen, Danilevskij, Saltykov - Ščedrin, Daudet,

¹⁾ Za te in nekatere druge podatke se zahvaljujem prof. A. Musiću.

Coppée, Taine, Brandes, Ibsen, Schopenhauer, Baudelaire i. t. d.) ter zanese med nje na Hrvaškem še malo znano strujo zdravega ruskega realizma. Njegova želja je bila, naj se hrvaška književnost otrese šablone, vodenega in meglenega romantizma, ki je tudi pri Hrvatih s svojimi rodoljubnimi frazami predolgo trajal. Šrepel je krčil pot živi resnici iz narodnega življenja, ki pa naj ne bo prosta fotografija, še manj pa umazana in brezdušna slika iz človeškega blata. Kako povest in socijalno novelo je imel na misli, povedal je sam najbolje v „Viencu“ leta 1887., ko je ocenil najnovejše srbske pripovednike: „Pripovijetka je na medji stroge znanosti i čiste poezije, mogli bismo reći, da je ona zagrljaj znanosti i poezije. Odatle sva golema teža po moderne pripovjedače, što gotovo u jedan mah treba da budu i pjesnici i kritici. Dok nam pripovjedači rišu tipove i dogodjaje iz života, pročišćuju ih talentom svojim, jer nije dosta, da su u pripovjedača samo — zdrave oči. Hoće se i talenta, hoće se genija, da odgoneneš često tajanstven zglob društvenih prilika, da udješ u trag psihologijskim zagonetkama. Silom koncentracije umije umjetnik zglobiti od nekoliko crta čitav lik, silom organizacije može nekolikim bojama sastaviti pravu sliku istine i života. Istina je princip moderne beletristike, jer je upoznavanje istine prvi uvjet boljoj bodočnosti.

Samo pisac, koji je uvjeren, da je istina kruna svemu radu njegovu, koji se ne ponizuje, da bude maître de plaisir starih usidjelica [zasedelih devic], može reći s ponosom, da radi za boljak naroda svoga.

Čim se prije uslobodimo pogledati istini u oči, tim bolje, ako je ta istina po nas tužna i žalosna, prije ćemo se je otresti, jer je najgora pogibelj, koja te zateče nepripravna“.

S takimi nazori je naš kritik lahko prvi razložil realizem Gjalskega in Kozarca, pokazal važnost Iva Vojnovića i Silvija Strahimira Kranjčevića, opozoril na talent Leskovarjev, ocenil pesniška dela kneza Nikole Črnogorskega. Kako je Šrepel že v „Viencu“ prehajal v znanstveno književno zgodovino, pričajo nam njegovi članki „O Vrazovoj kritici“, ¹⁾ kjer je jako povzdignil veljavo našega ilirskega pesnika, ki je bil obenem prvi in izvrstni kritik na Hrvaškem, kakršnega niso imela poznejša desetletja. Tako je St. Vraz poleg I. Mažuranića in Preradovića prišel zopet do svoje pravice v zgodovini hrvaške književnosti, ker kot pesnik je zaradi svojega nedovršenega jezika v teku let mnogo izgubil.

¹⁾ Vienac, g. 1888, br. 33—41; predelan ponatisk je izšel v Zagrebu, 1902.

Že v „Viencu“ si je pridobil Šrepel tako stališče, da so vsi mladi pisatelji, torej današnje srednje pokolenje, iskali pri njem sveta in zaslombe. Svojo delavnost v korist in napredek hrvaške književnosti pa je še posebno razvijal v „Matici Hrvatski“, kateri je bil odbornik od leta 1887.—1898. Tu je bil pravi vodja, po katerem je Matica dosegla mnogo uspehov; on je delal načrte raznih izdaj, pregledal največ rokopisov ter bil vedno v najožji dotiki z raznimi pisatelji, ki so njegovo dobrodušnost tudi zlorabili.

Najboljši vzgled pa je dajal Šrepel sam, kako naj Matica širi prosveto med hrvaškim narodom in kako mu naj izdaja njegove pisatelje. On je začel zbirko „Slike iz svjetske književnosti“, kjer je v I. zvezku (l. 1891) opisal izmed velikih pesnikov XIX. stoletja Byrona, Mickiewicza, Kollárja, Heineja, Leopardija in Puškina. V II. zvezku so izšli njegovi „Ruski pripovedači“ (Zagreb, 1894). Najširjim krogom hrvaškega naroda je razložil, kako je ruski roman prvo veliko delo slovanskega genija na žrtveniku občne evropske prosvete, kajti prinesel je Evropi pravi preporod pripovedniške književnosti. Po pravici je pripisal glavni uspeh Turgenjevu, dobro ocenil pa tudi Leva Tolstega, v katerem je dosegla vrhunec ona velika ljubezen ruskih pripovednikov do zadnjega človeka, ona idealna ljubezen, o kateri so sanjali tudi razni drugi slovanski pesniki in pisatelji, da bo preporodila ves svet, kajti ona se res nahaja tudi v prostonarodni književnosti raznih slovanskih plemen. Poučiti, navdušiti in s ponosom navdati je hotel Šrepel svoje rojake, ko jim je opisal zgodovino ruskega realizma in njegove glavne zastopnike Gogolja, Gončarova, Turgenjeva, Dostojevskega, Ščedrinsa-Saltykova, Vsevoloda Garšina in Tolstega. Pri tem pa je tudi mislil, „da knjiga bude bar donekle u prilog zdravomu napredku hrvatske beletristike“. S tem si je pridobil veliko zaslugo za hrvaško književnost, ker ruski realizem so mnogo prej spoznali in ocenili Francozi in Nemci nego slovanski narodi. Seveda je Šrepel želel, naj hrvaški pisatelji slikajo resnično svoj narod, naj nam odpirajo pogled v njegovo dušo, ne pa naj posnemajo Ruse tako, da nam pišejo črtice ali celo drame iz ruskega življenja, ki se nikoli ne morejo posrečiti, ali pa da hodijo za Rusi samo s tem, da si izbirajo ruska imena, kar je posebno pri nas prišlo v modo.

Lepe knjige je napisal Šrepel kot strokovnjak v Matici „Knjižnici za klasično starino“. V knjigi II. so dobili Hrvati krasno delce „Rimska satira“ (Zagreb 1894). Iz cele rimske književnosti je izbral Šrepel one pesnike in izdelke, ki so za rimski narod najbolj karak-

teristični: v satiri Rim in Italija nista posnemala Grkov, ona je prvi sled italijanskega duha, ki je morebiti do današnjega dne najbolj za njo nadarjen; s svojo satiro je Rim tudi najbolj vplival na vse novejšo književnosti. In kako fino in jasno je narisal Šrepel glavne zastopnike rimske satire: Lucilija, Horacija, Perzija in Juvenala, kako lepo je pri vsakem pokazal, da je sin svoje dobe! Ta knjižica se lahko priporoča kot vzor vsem literarnim zgodovinarjem.

„Rimska književnost i latinski jezik“ (knj. III. Zagreb 1898) je predelana po popularni zgodovini rimske književnosti T. Birta (Marburg 1894) in karakteristiki latinskega jezika O. Weiseja (Leipzig 1891). Tu je Šrepel izbral prava dela in jih primerno prikrojil za hrvaške kroge. Pokazal pa je tudi svojo samostalno sodbo, ker nikakor ne pritruje Mommsenu in njegovi šoli, ki preostro sodita umetniški talent latinskega plemena ter se nekaterim pisateljem, posebno Ciceronu, posmehujeta in rogata. Šrepel ni hodil slepo za nemškimi učenjaki, katere je seveda visoko cenil, poznal je tudi francoske, ki so ga varovali enostranosti. Škoda, da ni mogel objaviti „oveče naučno djelo o povjesti književnosti rimske, bez koje se ne može pravo razumjeti ni prošlost hrvatske literature“.

„Klasična filologija“ (Uputa u pojedine struke klasične filologije, iste knjižnice knj. IV. Zagreb 1899) je kratka ali popolna enciklopedija grške in rimske klasične filologije v zvezi z zgodovino, politiko, filozofijo, estetiko in primerjalnim jezikoznanstvom. Z veliko ljubeznijo se je Šrepel lotil tega dela, da je budil med svojimi rojaki zanimanje in ljubezen za klasično starino, „jer ako i najveći narodi toliko nastoje oko klasične filologije, jamačno ne će ni nama biti na odmet“. Obenem pa je knjiga izvrsten uvod in pregled za klasične filologe, v katerem Šrepel krasno razpravlja o posameznih strokah in bistro sodi o glavnih delih vseh narodov na polju klasične filologije.

Vsi ti spisi, posebno pa prvi in tretji, lahko koristijo tudi slovenskim filologom, ki bi se naj posebno iz njih učili, kako je treba gojiti klasično filologijo, da ne bode učencem sama muka in da se narodu ne bo zdela nepotrebna potrata časa. Tudi za jezik in slog, v katerem naj pišemo o klasični starini, ponujajo Šreplove knjige posebno dober vzor našim pisateljem, ki bodo še morali ledino orati.

Kot klasični filolog je Šrepel predelal za dijake tudi Boyesenove „Rimske starine“ (Zagreb 1893). Kako potrebna je bila knjiga, vidi se iz tega, da je izšla že v drugi izdaji (1900). Celo za pravnike je moral po vladnem nalogu predstaviti Baronove „Institucije rim-

skoga prava". Za Matično zbirko „Prievodi grčkih i rimskih klasika“ je prevedel z uvodom in opombami Tacitova „Manja djela: Razgovor o govornicima, Agrikola, Germanija“ (Zagreb 1899) in Cezarjev „Galski i gradjanski rat“ (Zagreb 1897). Tudi za srednje šole je pripravil izdaje Vergilija, Cezarja in Tacita. Lepe članke je pisal tudi v „Pedagoško enciklopedijo“ in v časopise „Hrvatski učitelj“, „Pobratim“ in „Nastavni Vjesnik“.

Ko je Šrepeš v Matičnih knjigah pokazal svojim rojakom, kako si ne moremo misliti in objasniti vse naše kulture brez grške in in rimske, izbral si je še „Preporod u Italiji u XV. i XVI. stoljeću (Slike iz svjetske književnosti, VI., Zagreb 1899). Tu je razložil, kako je klasična starina popolnoma prenovila ne samo umetnosti in znanosti, ampak vso kulturo Italije v XV. in XVI. stoletju in da je ta „preporod“ (renaissance) „početak modernog svijeta u politici, znanosti, umjetnosti i društvenom životu“. Po najboljših delih je opisal eno iz najlepših dob evropske zgodovine, prve žarke „onoga sunca, koje je Europu ogrijalo u XIX. stoljeću“. Oziri na prostor, nujni tisk in na mišljenje mnogih Matičarjev — življenje visoke duhovne gospode in marsikaj drugega v preporodni dobi je kočljiv predmet za naše čase — so ovirali Šrepla samega, marsikaj pa mu je še prečrtal odbor, ali tudi ta knjiga, ki se je mnogo kritikovala, je častno izpolnila in bo še izpolnjevala svojo nalogo, posebno zaradi tega, ker je italijanski preporod neizmerno važen v razvitku hrvaškega in tudi srbskega naroda, kajti sijajna dalmatinsko-dubrovaška književnost je ž njim v najožji zvezi in ne samo med Slovani, ampak tudi med drugimi narodi so Hrvati najprej spoznavali in posnemali slavna dela italijanskih latinistov in pisateljev v narodnem jeziku ter presajali vso preporodno kulturo na svoja tla. V Dalmaciji lahko celo na otokih gledamo v kaki vaški župni cerkvi (n. pr. v Vrboski na Hvaru) slikarska dela velikih mojstrov.

Po „Matici Hrvatski“ pa je širil Šrepeš tudi poznavanje in razumevanje novejših hrvaških pesnikov. Izdal je „Izabrane pjesme“ Petra Preradovića s prekrasnim uvodom, kjer nam predstavlja življenje in delovanje tega pesniškega velikana ter marsikaj prvič objasnjuje na podlagi njegovih pisem. Dalje je zbral „Pjesnička djela Mirka Bogovića“ ter v uvodu k 3. zvezku (Zagreb 1895) opisal ne samo Bogovića, ampak res mojstrski vso hrvaško književnost v dobi Bachovega absolutizma. Tudi „Izabrana djela Antuna Nemčića“ (Zagreb 1898) imajo podoben uvod o tem simpatičnem manjšem ilirskem pesniku, najboljšem učencu St. Vraza.

Ilirci so bili Šreplovemu srcu posebno dragi in marsikatera njih črta mu je bila sorodna. V zgodovini vsega slovanskega romantizma je ilirizem res posebno simpatičen in ljubezniv pojav. Ta krasna, čisto poetična doba mladeniške navdušenosti za narodnost, domovino in slovanstvo se odlikuje tudi po mnogih idealnih in sramežljivih — to sramežljivost je Šrepeľ dobro opazil — zastopnikih; ni nam prinesla združenja vseh južnih Slovanov v eno kulturno celino, vendar jih je zblížala ter je dala vsaj Hrvatom in Srbom eden književni jezik in v težkih časih tudi skupni ideal, za katerega so se junaški borili proti Madžarom; ilirizem je po takem tudi temelj vsemu današnjemu duševnemu in javnemu življenju na Hrvaškem. Velika škoda je torej, da nismo dobili od Šrepla „Ilirske Antologije“, ki je bila za Matico leta 1903. že precej gotova, ali takrat ni mogla iziti. Posebno pa obžalujemo, da nam ni on popisal življenja in delovanja manjših ilirskih pesnikov: Kukuljevića, P. Stoosa, Rakovca, Vukotinovića, Topalovića, Blažeka in dr., za katere je nabral mnogo gradiva. Najbolj ga je zanimal Rakovac, ali tudi o njem ni mogel dokončati svojega članka, kakor je že leta 1903. želel. S svojim velikim literarnozgodovinskim znanjem in s svojim pesniškim čuvstvom bi nam bil Šrepeľ lepo in po zaslugi ocenil veliko pesniško in sploh književno važnost ilirizma ter bi mu bil tudi odkazal pravo mesto v splošni kulturni in književni zgodovini: pri njem ilirizem ne bi bil samo boj proti Madžarom, s katerega stališča še Rus Kulakovskij in Hrvat Šurmin pišeta v prvi vrsti le njegovo zunanjo zgodovino, Poljak Zdziechowski pa išče v njem preveč svoje teosofske ideje. Do svojega „preporoda“ bi bili Hrvati prišli kakor mi Slovenci tudi brez Madžarov, kajti vse to gibanje se sklada z romantično dobo pri Čehih, Poljaki in tudi pri Rusih. Šrepeľ se je že davno tudi strinjal z menoj, da je v ilirski poeziji „ipak najjača — struja njemačka“ (9. feb. 1893).

Da seznani svoje rojake z najboljšim novejšim srbskim pesnikom, je priredil Šrepeľ „Odabrane pjesme“ Zmaja Jovana Jovanovića (Zagreb 1887) z uvodom. Od širokega hrvaškega občinstva ni moči zahtevati, naj kupuje in čita vsa dela Zmajeva. Navzlic književnemu edinstvu Hrvatov in Srbov pa še danes posebno moti različna pisava, kajti nismo še tako daleč, da bi se latinica in cirilica rabili tako kakor pri Nemcih latinica in gotika ali takozvano „nemško“ pismo. Šrepeľ je torej pogodil pravi pot za popularizacijo Zmajevih pesmi in srbske književnosti med Hrvati. Uvod je napisal tudi za „Odabrana Puškinova djela“, ki jih je „Matica Hrvatska“ izdala ob pesnikovi stoletnici (1899).

Pri možu, ki je znal ceniti pravo pesništvo kakor malokdo, se ne bomo čudili, da se je navduševal tudi za našega Prešerna. Pokazal je to v svojem članku „Prešernov utjecaj na Stanka Vraza“, ¹⁾ na katerega koncu nam s pesniškimi besedami pravi, kaj je in ostane Prešeren tudi Hrvatom; stavim jih semkaj tudi kot primer Šreplove pisave: „Prešernov rodni dom u Vrbi i njegov grob u Kranju takodjer su za nas Hrvate dva sveta mjesta, koja polazimo i kojih se sjećamo s pijetetom, jer nam kažu izhod i zapad onoga sjajnoga sunca, koje je žarkim zrakama ogrijalo slovenske krajeve! Iz svježega vrela Prešernove poezije mnogo se već hrvatskih duša okrijepilo, a nasladjivat će se njime Hrvati i u napredak. Na krilima glazbe obilazi Prešernova draga pjesma i po hrvatskim kućama, blaži nas i zanosi . . .“

K stoletnici pesnika slovanske vzajemnosti (1893) je napisal Šrepel članek „Jan Kollár i Hrvati“, ²⁾ katerega vsebino je dobro povedal v stavku: „Česi su učitelji Hrvata za preporoda, Kollár je kum ilirizma“. Tu je bil Šrepel na svojem polju: nikdo ni mogel tako kratko in jedrnat pokazati Kollárjevega vpliva na pisatelje in posebno na pesnike ilirske.

Iz teh mnogoštevilnih naštetih spisov vidimo, da je bil Šrepel izvrsten popularizator rimske in preporodne latinske književnosti, potem domače hrvaške in srbske in da je tudi svoje znanstveno utemeljene članke o hrvaški književnosti pisal večinoma za široke kroge. To je bilo dobro in koristno. V naši demokratični dobi tudi strogo akademični učenjaki ne morejo čepeti v svojih kabinetih in s ponosom sedeti na svojih vseučiliških stolicah; s knjigo, s časopisom in časnikom, pa tudi z živo besedo morajo stopati med narod, ki potrebuje in želi prosvete. Tem bolj pa je tako delovanje važno pri malih narodih. Vendar to, kar je delal Šrepel, je presegalo daleč meje navadnih in tudi rodoljubnih dolžnosti. Tožil se mi je večkrat, da je „zaokupljen preračunljivim često latentnim poslovi“, kajti tudi v Matici in akademiji je bilo malo ljudi, ki bi hoteli delati, in tako se je valilo preveč poslov na njegova pleča. Šele v zadnjih letih se je otesel preveč raznovrstnega dela ter je posvetil vse svoje moči v prvi vrsti akademiji.

(Dalje prth.)

¹⁾ Spomen — cvieće iz hrvatskih i slovenskih dubrava. U vienac savila „Matica Hrvatska“ (v čast J. J. Strossmayera). Zagreb 1900. Ne posebno srečno skrajšan je prinesel ta članek tudi Prešernov album, Ljubljanski Zvon, 1900, decembra, str. 818—826.

²⁾ Jan Kollár. Sborník statí . . . redakci Františka Pastrnka. Ve Vídni. 1893.

Mare.

Spisal E. Gangl.

II.

n tako so imeli pri Dolčevih na Sinjem vrhu bogato svatbo. Tri dni so se gostili pri Radojeviču; sedaj se je pripeljala dolga vrsta svatov k Dolcu, da tu nadaljujejo in končajo pojedino.

V Kamanju je bila nevesta Mare tiha in mirna. Tesno ji je bilo poleg moža Janeza. Ni marala zanj in ni mogla marati zanj. Nehotoma se ji je zbuja spomin nanj, ki je bil lep in ki je znal ljubiti. Lepe brke je imel in žvenketajoče ostroge. Janez pa je bil hladan, pust in dolgočasen. Imel je žuljave roke in obrito lice. Čokat je bil, neokreten in močan, da jo je bilo strah, ko je pomislila, da bo morala zmeraj živeti poleg njega.

Kdo ve, kako ji je prišla misel, da bi jo moralo silno zaboleti, ako bi jo udarila Janezova roka. Stresla se je ob tej misli. Nekaj mrzlega ji je šinilo po hrbtu, dvignila je rame, kakor da ji zdajci pade na pleča težka Janezova roka.

Janez se je nagnil k njej in jo vprašal skoraj boječe: „Ali bi šla plesat z menoj, Mare?“

Pri peči so sedeli trije godci. Neubrana, hreščeča polka je bučala v tesnem prostoru.

Mare je vstala in zaplesala z Janezom. Nekoliko od vina, nekaj od radosti je gorelo Janezovo opaljeno lice. Udaril je s peto ob tla, dvignil ženo z levico, da ji je zašumelo krilo v zraku, in zaukal na ves glas.

„Kako si divji!“

„Saj svatujemo! Ju-hu! . . .“

Tu na domu, na Sinjem vrhu, ni hotela Mare, da bi ji očitali solze in slabo voljo. Kakor bi se ji izpolnilo dolgo, težko koprnenje, tako je bila živa in vesela. Včasi se ji je dvignilo v prsih nekaj grenkega in otožnega, a hitro je skočila v krog veselih svatov, ki so se vrteli sredi izbe. Tamkaj je plesala ž njimi, da je premagala gorjupo silo, dvigajočo se do grla.

Najrajša je plesala z Markom.

Ta si je izprosil dopust, da je prišel vsaj na dom, ker ni mogel že v Kamanje.

Marko je bil ves drugačen nego Janez. Kakor da je drugih staršev sin. Imel je brke in vojaška suknja se mu je prilegala tako tesno, da je bilo videti vso slokost njegovega stasa. Kakor zvončki so mu rožljale ostroge, kadar je plesal ali pa udaril s peto ob peto in se zravnal ravno kot sveča.

Mare je mislila, da pleše ž njim, s prvim ljubčkom, ko je plesala z Markom. Nobena izmed vseh drugih plesalk ni slonela ob Marku tako tesno kakor Mare, bratova žena. Nobena ni plesala tako burno kakor Mare, bratova žena. Marko je čutil, kako je vsa vroča in koprneča, kako sope globoko, kako se ji odpirajo ustnice željno, po hladilu hrepeneče, kako se ji napenjajo žile na sencih. Marko, Janezov brat, v ljubezni izkušen vojak, s tremi zvezdami na vsako stran, je takoj slutil, da ni za to mlado, življenja polno ženo on, resni in tihi mož. Marka je obšlo tesno, neprijetno čustvo. Ko je nehal plesati, je v naglici izpil dve kupici vina, si obrisal z ruto ustnice in zasukal brke. Kakor da mu je pretesan, si je popravil ovratnik. Godci so zagodli. Skrivoma je pogledal Marko k svakinji, ki si je naravnavala venec. Vzneredil se ji je nekoliko. Vejica suhih mirtnih cvetov ji je zdrsnila na čelo, ki ji je bilo znojno, da so se sprijemali na njem črni kodri. Poravnala si je poročne cvetove. Roka se ji je tresla in oči so se ji okrenile k Marku. Srečala sta se z očmi. Marko je dvignil kozarec proti bratovi ženi in ga izpraznil do dna. Mare je začutila gorkoto po vseh žilah; trenila je z gostimi trepalnicami. Oba sta vstala obenem. Tesno sta se privila drug k drugemu in se zasukala v hitrem, strastnem plesu, da so se drugi plesalci v prvem trenutku nekoliko umaknili. Marku in Mari je bilo vroče. Ne od vina, ne od plesa — to je bila drugačna vročina. Marina glava je omahnila na Markove prsi. Čudna moč je sklonila Marku vrat. Hitro kot misel so dahnile njegove ustnice na Marin poročni venec poljub. Poročni venec, spleten iz belih mirt, je zdrsnil z las in padel na tla. Oba sta se hkratu sklonila, da ga pobereta. Oba sta ga pobrala obenem, in tedaj je segla tudi desnica v desnico, in oko se je potopilo v oko, vse to se je zgodilo tako naglo, da ni tega opazil nihče in da se tudi sama nista zavedela tega. Vse to je bilo kot nagel, hipen sen, kot zahteva trenutja, ki se je porodilo in umrlo v enem samem hipu. Mare in Marko sta skočila drug od drugega, kakor da bi se ustrašila tega, kar se je in kar še še ni zgodilo . . .

Marko je ostal doma še drugi in tretji dan. Opasal si je svetlo sabljo in hodil po vasi. Šel je seveda tudi iz vasi, tja v mesto, da

se pokaže ljudem. Spotoma so se mu nasmihala dekleta. Lepemu vojaku so cvetli nageljni na vaških oknih. Njemu so rdela mehka lica vaških devojek, ki so ga pozdravljale izza cvetličnih grmov. Mare je gledala za njim, za svakom, ki je stopal navzdol po kameniti cesti proti mestu. Sabljo je pustil, da je udarjala ob kamen. Lovila se mu je med nogami. Oblačil si je rokavice. Zdaj si je pogladil brke, zdaj si popravil šopek rdečega cvetja za čepico, ki si jo je potisnil na desno stran skoro do ušes. Solnce je svetilo jasno in svetlo. Njega žarki so se lomili v jeklu dolge sablje, da je bilo videti, kakor da se krešejo strele, koder stopa Marko-vojak. Tudi ostroge in gumbi so se svetili v solnčnem zlatu, celo od visokih golenic se je utrinjala solnčna luč. Vsa pot od Sinjega vrha pa doli do mesta je bila videti svetla in praznična, ker je hodil po nje on, Marko. O, Marko, vojak!

Vse to je videla Mare. In v njenih prsih se je dvignilo nekaj grenkega in otožnega. Mokrota ji je prišla v oči. Na trepalnicah so se prikazale solze, ki so ji porosile lepo lice, pobledelo, izmučeno od dolge, prečute noči. Naslonila je glavo ob dlan in mislila nanj, ki je danes bogve kje v Slavoniji, mislila na sinočnji ples in na preteklo noč . . .

Ko je odhajal Marko, si je prižgal dolgo smodko in oblačil rokavice. Stopil je pred Maro, da se posloví. Zapenjal je rokavico na desnici in pihal dim predse. Dim mu je uhajal v oči, zato je zatisnil zdaj levo, zdaj desno oko. A bilo je videti, kakor da se posmehuje.

„No, zdaj grem, Mare!“

Mare je molčala. Brez potrebe si je odvezala predpasnik in si ga zopet privezala.

Marko je sklenil roke na hrbtu. Zibal se je v bokih, da mu je plesala sablja od škornja vstran in zopet nazaj h golenicam.

Pravtako je delal zmeraj on, preden je odšel.

„Pridi sem in daj mi poljub!“

Čakal je . . . Bilo je tiho v sobi. Nič se ni ganilo.

Marko je dostavil naglo: „Saj sva v sorodu!“

Mare je stopila za korak proti njemu.

„Kdaj prideš zopet?“

„Hm, kdaj? Vrag vedi! Ostanem nemara pri vojaki, da dobim kako službo in da ne bo treba umirati po kmetih. Tu je že lepo, a ne zmeraj — samo včas, Mare!“

Mare stopi še korak bliže. Kolikor je bilo ognja v njeni krvi — ves ji sili k licu.

„No, da! Ali prej te ne bo?“

„Morda, morda ne! Pri vojaki smo: grem — in ne pridem, pridem — in ne grem! — Samo poljubi me, pa grem!“

Tako bi se igrala še dolgo, da ne vstopi Janez.

Janez je nosil Markov kovčeg. Prišel je, da ga spremi do voza in popelje do železnice.

„Pojdi, Marko, da ne zamudiva vlaka!“ reče Janez.

Zravnal se je Marko. Skozi okno je metalo solnce čisto svoje zlato nanj. Ves je bil oblit s tem zlatom. Jasno se je črtala njegova senca po tleh in po steni na nasprotni strani. Soba je bila polna razkošne svetlobe. V njej so se kopali bujni cvetovi vonjajočih nageljnov, ki so dehteli na oknu.

Marko je udaril s peto ob peto, da so zazvonile ostroge: „Pa zbogom, Mare!“

Janez je gledal nanj z veselimi očmi. Pogladi je z roko obriti obraz, smeh mu je zaigral okolo ustnic. Radosten je bil lepega brata.

„Pojdi, Marko!“

„Zbogom, Mare!“

Ta je stopila do okna in odtrgala nageljnov cvet. Bil je rdeč, kakor bi ga vzela pravkar iz rdeče krvi.

„To imej v spomin od mene!“

Zataknila mu ga je v gumbnico.

Brž seže Marko po njeni roki.

„Vsaj roko mi daj!“

Janez gleda brata in reče: „In poljubi ga, saj mi je brat!“

Marine ustnice zagore na Markovem licu. Potem se obrne in hoče oditi.

Janez gladi brado in gleda. Čaka in gleda.

„Mare, jaz tudi grem!“

„Srečno vozi, Janez!“ reče Mare in odide v sobico, kjer ji je stala postelja. Svetel, zlata bogat solnčen pramen je trepetal na zglavju, da je bila videti postelja pozlačena, vzeta iz pravljice. Sproti so se sušile solze, ki so kapale Mari iz oči in močile blazino. Zunaj je zaropotal voz. Nevidna moč je dvignila Mare od zakonske postelje. Stekla je k oknu in njene oči so hitele za vozom. Skrila se je za belo zaveso, obšito s čipkami. Videla je, kako se odmiče voz v daljo, kako maha Marko s čepico na levo in desno stran, kako vihti Janez z bičem, kako hite konji, kako izginja svetloba izpred njenih oči . . .

(Dalje prihodnjič.)

Janez Trdina.

Ob petinsedemdesetletnici prijavlja

dr. Fr. Derganc.

praznični zarji žarijo mladozeleni vrhovi Gorjancev. Visoko se vzpenjajo svobodni velikani pod sivo nebo, kakor bi jim tiha molitev kipela iz hvaležnih prsi. In za odgovor, v znak uslišane prošnje se odpro nebesa na jutranji strani, v nepopisni milini romantičnih pravljic priplava mlado solnce in razlije svojo zlato, toplo svetlobo po temni, zapuščeni in hladni zemlji. Orjaški Gorjanci se radujejo: danes slavi njih prijatelj in ljubljenelec Janez Trdina svojo petinsedemdesetletnico, danes 29. maja 1905 mine petinsedemdeset let, kar so v skrivnostni noči polagale rojenice svoje darove v zibel Janezu Trdini. Prva se je sklonila, dehnila sladko spečemu novorojenčku poljub na čelo in velela:

„Bodi umetnik!“

Druga: „Mož!“

Tretja: „Narodu učitelj!“

In tako je nastopil novi občan blodnega človeštva svojo pozemsko pot skozi malo slovensko življenje, da izpolni in dovrši, kar so mu velele in naročile usodne žene.

Dolga in težavna je bila pot teh 75 let. Z jasnim, upajočim pogledom in z upravičenim ponosom se oziramo nanjo, ker jo je premeril slovenski umetnik in ker je preteklo komaj 75 let, kar se je začela gibati in prebujati tista mrtva, tlačena masa, ki jo imenujemo sedaj slovenski narod. Vso žalost, vse veselje tega vstajenja je okusil Janez Trdina s svojim narodom, prestal je z njim vse trpljenje, vse nevarnosti prvih svobodnih korakov. In mož ni obupal. Kar nam posebno ogreva dušo, to je tisto veselo, prepričano upanje, mladeniška prožnost in delavnost duha, tista živa vera v bodočnost naroda, s katero izpodbuja in tolaži petinsedemdesetletni starček nas mlade, ki obupujemo in omahujemo v težkem boju. Blagodejno vpliva umetniška osebnost Janeza Trdine, oziramo se nanjo kakor na trdno, stalno zvezdo na našem oblačnem nebu, katera opominja blodne in hrepeneče oči v nestalnosti in brezličnosti sedanjega živ-

ljenja, katera nam kliče preko „brezštevilnih tog in nadlog, ki obremenjujejo in ostrupljajo človeško življenje od pisane zibelke do črnega groba“: Sursum corda!

* * *

Dolgo že se zida svetišče slovenskim modricam. Temelj sta začela polagati naš preslavni Primož Trubar in njega velikodušni mecen baron Ivan Ungnad. Spretni zidarji in drugi delavci se zbirajo, da dostojno opremijo na znotraj in zunaj tempelj, kamor se bode hodil narod klanjat boginjam umetnosti. Tempelj še ni dozidan in bogve, kdaj se to zgodi, a vendar je že popolnoma dovršen pročelni vhod, najznačilnejši del poslopja. Iz belega, prosojnega marmora nam ga je izklesal Janez Trdina. Visoko in ponosno se odpira portal, razločno rastejo iz mrtvega kamena žive podobe, dvigajo se valovite linije, vstajajo hrepeneče loki in oboki, cveto pisani okraski, vabijo prelestne kariatide. V svobodni luči prirode je izklesal Janez Trdina svoj umotvor in kakor ga je zasnoval v svoji široki in jasni duši, tako ga je prestavil iz nje z umetno roko venkaj v svet snovi in teže in s tako silo svoje tvorne duše, da je ideja premagala in oživila mrtvo tvarino. Množice grnejo, kmet in gospod, učeno in nepismeno, mlado in staro prihaja in se čudi. Kdor pride in vidi, vstopi. A kdor je vstopil, njemu postane slovenska knjiga potrebščina življenja kakor vsakdanji kruh. Trdina ve, kako funkcijo opravlja umetnost v organizmu naroda, zato je stopil v nižavo med množico, tako koprnečo, in vendar tako revno in zapuščeno, da jo dvigne, obogati, da jo popelje k izvoru tistih radosti, ki jih je uživala doslej družba izvoljenih; stopil je iz tiste ekskluzivne višine, v kateri samujejo nekateri moderni umetniki in jadikujejo, da se narod in umetnik ne razumeta več. Trdina je modernejši nego moderni, ki ne znajo razlagati znamenj časa in ne vidijo ciljev. Razvoj dušne in telesne svobode v globino in širino, brezpogojna demokratizacija duhovne in stvarne kulture, to so cilji, h katerim se trudi in poti po ovinkih in presledkih blodno človeštvo. V tej fundamentalni resnici je našel Janez Trdina merilo in ravnilo izrazom svoje umetniške sile.

Dandanes zavzema prvo mesto v znanosti metoda, podobna smer je zavladala tudi v umetnosti. Blesteča tehnika velja za bistvo in namen umetnosti; samo žal, da nista tehnika in stil identna pojma. Metoda in tehnika je stvar šole, zahteva samo nekoliko prirojene spretnosti in plastičnosti, tako vsaj svedočijo moderni felj-

tonisti in žurnalisti. Nekaj drugega je stil, samorodni, individualni način produkcije, po katerem se odlikujejo veliki in originalni umetniki. Malo ima slovenska literatura stilistov, najboljši in najoriginalnejši med njimi je Janez Trdina. Ni mogoče podati tukaj podrobne analize in karakterizacije njegovega stila. Označuje ga veselo in jasno obzorje, lahka in splošna pristopnost, polno in zdravo življenje, glasen humor in krepak sarkazem: to je demokratičen stil, do katerega se s pridom povzpne proletarec in brez škode poniža aristokratski kapitalist duha. V umerjenem in objektivnem razmerju se gibljejo elementi Trdinovega stila, njih skrbna harmonija vzbuja samozavest in zadovoljnost. Tako vedro in ponosno stojijo v svetem gaju krepki, preprosti dorski stebri grškega templja; tako čuti človek, ako se čez mnogo let povrne v domačijo in se izprehaja v krasnem poletnem jutru odkrite glave po domačem gozdu. Silni, čisti zrak, puhteča prst, šumenje težkih, visečih vej in visokih vrhov ga tako prevzame, da leže na suhi, debeli mah na osojnem mestu in zadremlje. Nebeško sladka utrujenost, gozd šumi, šelesti, šumi, v polsnu se prislonijo trepalnice in nov, čaroben svet zasije okoli, v enoti prirode in življenja se razide, razpuhti oseba. To je tista umetnost, pravi francoski filozof Guyau, ki zaziblje dušo ob hipnem spoznanju, da je neskončno vseмирje ena enota, ena celota, v kateri ne izgine niti najmanjši atom, se ne izgubi energija niti najtajnejše misli. Kako bi bilo sicer mogoče, da se je zaljubil volk v prelepo pastirico Lenčko? Ali se ni ponekdaj celo Zevsu zdolgočasilo med najbujnejšimi boginjami Olimpa, da se je izpremenil v laboda ali bika in šel tako mamiti človeške krasotice? Ako naj bi povedal nazorno priliko o Trdinovem stilu, bi dejal: v literaturo prestavljen Böcklin. Sanjava devojka „Romantika“ je pokrila svoje bele, od hrepenenja kipeče in hlepeče ude s klasično drapirano haljo. Tako je izvršila bujna fantazija bajne romantike čudovito sintezo s klasično obliko, tako se uresničuje estetični monizem, razodeva vseobsežni kozmični socijalizem.

Kakor letni časi se menjavajo estetične teorije v svetovni literaturi. Idealisti, naturalisti, simbolisti, dekadenti, secesionisti, impresionisti, neo-romantiki se čredijo v pisani vrsti; imamo idealistično, formalistično, eksperimentalno, empirično, spekulativno, psihološko, biološko, sociološko estetiko. In katera je prava? Vse in nobena. Zato bi bilo več ko preveč, ako bi hoteli rubricirati umetnost Janeza Trdine. V psihološkem razvoju pa vsekakor prekaša Trdina moderne struje. Trojno rojstvo duše v prirodi, to so tri oblike, tri različne

stopnje istega razvoja. Na najnižji stopnji dispozicij (Stimmung) živi duša brez zavesti, v globini megleno valovečih občutkov. Ko se razvije duša do srednje stopnje, jo napolnijo diferencirana, zavedna čuvstva. S tretjim rojstvom se dvigne duša v jasna, ustvarjajoča nebesa misli in idej. Moderni strujarji so običali na najnižji stopnji in plavajo v temnih, neizraznih dispozicijah. Zato je njih umetnost precej plitka, pristopna samo rafiniranim, asteničnim naturam brez energije in kritizma; njim je pasivna subjektivnost resnica, kakor modernemu danskemu mislecju Sørenu Kierkegaardu; njih dionizijsko hrepenenje nima tiste dinamične moči, kakor jo zahteva Nietzsche. Dekadenca se vda cinizmu in pesimizmu ter zvrča krivdo svojega boleznega razpoloženja na hudobno človeštvo, ki obuja baje v nje čistih, poštenih, edino moralnih dušah stud in gnus. Kakor bi tožila harfa, da njen umetnik noče ali ne zna več igrati na njej prijetnih melodij. Umetnik je isti, a harfa je razglašena. Zdravi estetični kritizem Janeza Trdine je srečno razbral obe komponenti, subjektivno in objektivno, in ju spravil v tako zdravo razmerje, da se veselimo ž njim narave in življenja kakor najdražjega in najlepšega daru božjega.

V nekakem prehodnem stanu se nahaja naše mlado kulturno gibanje. Na vseh poljih vstajajo mlade, čile, srečno setev obetajoče moči. Marsikoga vznemirja samo to, da delajo brez cilja, oziroma brez skupnega cilja. A kaj? Tudi narava se giblje in dela brez načrtov, a vendar je vse, kar se rodi iz kaosa, dobro in lepo. Ne tratimo časa z načrti in delajmo samo; delo si samo krmari k najlepšim in najboljšim ciljem. Nevarni so programonosci, ker zavlačujejo delo in netijo razdoren prepir, škodljivi so pa tudi oni vzvišeni mokêrji, ki so se med tujimi, najkulturnejšimi narodi navzeli njih kulture in duha in s tega visokega stališča presojujejo domače razmere, ne da bi razumeli njih posebnosti in tendence njih razvoja. Rogajo se vsakomur, ki je tako nemoderen, še tako malo oblihan od evropske kulture, da sanjari o domovini, o slovenskem vseučilišču, o narodnem slovstvu, o kulturni in gospodarski federaciji Jugoslovanov i. t. d. Ali je narodna kultura možna? Tako vprašujemo naše „Evropce“ sedaj, ko se nacionalizira z bojkotom in protekcionizmom celo industrija in trgovina. Možna je narodna kultura, a kako, to nam je pokazal vsaj deloma Janez Trdina in v svoji avtobiografiji nam je celo očrtal metodo: „Trudil sem se, da stare narodne nazore pomnožim in obogatim z idejami napredujočega časa: z rodoljubjem, svobodoljubjem, slovenstvom, slavjanstvom, s

hrepenenjem po prosveti in vseh inih zakladih, ki pospešujejo človeško blaginjo.“

Tako upam, da sem primerno, dasi fragmentarno in splošno, označil umetniško stran markantne osebe našega slavljenca, da sem ocenil pravično njegov pomen za splošno narodno življenje in slovensko knjigo posebej. V podrobnosti posameznih poglavij se nisem spuščal, ta intimni užitek si pripravijo prijatelji in častilci Janeza Trdine sami, ko bodo čitali naslednja njegova pisma.

(Dalje prihodnjič.)

Pred smrtjo.

Ah, komaj duha se razvila je sila,
že trka na vrata neprošena smrt,
vsa črna nasproti zija mi gomila,
tak mlad še, a bodem že vanjo zaprt.

Kako mi je solnce veselo bleščalo,
kako me vabila je pisana plan,
in koliko krasnih je misli vstajalo,
načrtov mi koliko vzkliko na dan! . . .

Res, polja prostrana še vsa zelenijo,
škrjančki pod nebom še vedno pojo,
no, ustnice moje poslednji „adijo!“
šepečejo mladi prirodi v slovo. —

Petruška.

Na nebu migljajo zvezdice . . .

Na nebu migljajo zvezdice in gledajo jasno okrog, tak daleč je tja do zemljice, tak blizu, tak blizu je Bog!	Zato jim vse svetno je tuje in znano jim je le nebo, krik zemlje tja k njim se ne čuje, le to, kar duhovi pojo . . .
---	---

A mesec, vohun - potepušček,
na zemlji pretakne vsak kot,
in v smehu si trese trebušček,
ko hodi ljubimcem na pot . . .

Petruška.

Anica.

Spisal Fr. Strnad.

esto mi prisveti nasproti kar sredi noči dvoje milih, vdanih, koprnečih oči . . . Kakor dve zvezdi na daljnem nočnem nebu so te oči. Njih svit ni žaren; podoben je medlemu fosforesciranju; in vendar prodira z nenavadno silo v mojo dušo, vendar provzroča v mojem srcu vselej neko čudno vibriranje in vznemirjenje . . .

Te sladke, te nedolžne oči strme tako preseče vame! Zdi se mi, kakor bi hotele nekaj pozvedeti od mene, kakor bi me izpraševale in se čudile, da jim ne odgovorim . . . kakor bi nečesa iskale in postajale otožne, da ne najdejo, po čemer hrepene . . . in naposled, kakor bi umirale . . . —

In mene obide vselej zavest, da nisem storil prav, ker tem očem nisem dal odgovora . . . da sem ravnal nespametno, ko sem jih pustil koprneti brez utehe . . . ravnal neusmiljeno, ko jim nisem uslišal njih prošnje . . . —

* * *

Pravi pravcati otrok je še bila! Niti zmenil se nisem zanjo. In če sem kdaj izpregovoril ž njo, sem storil to z osornim glasom . . . tako, kakor govori gospodar s poslom, ki ga ne ceni mnogo više od živali v hlevu . . .

Bila je majhna, še nerazvita, šibka in bledikasta. Toda nenavadna milina je bila razlita po njenem čednem obrazku. Držala se je vedno resno, vendar pa je bilo videti, kakor bi se venomer smehljala. Čudovite so bile njene oči . . . tako nekako zelenkasto-modre, pa tako misleče, pozvedujoče . . . Če sem se ozrl vanje, mi je bilo, kakor bi gledal v kristalno vodo gorskega jezera. Ob takem jezeru si misli človek: „Bog ve, kaj je skritega v tej globočini?“ In Bog zna, kaj se je skrivalo za temi očmi! . . .

A bila je še otrok in kdo bi se brigal za otroka! Vedel sem, da so lepe njene oči, vedel tudi, da odseva nekaj posebnega iz njih, a mikale me niso nič bolj nego cvetka ob potu, ki mi je sicer všeč, a ne toliko, da bi se pomudil pri njej ali se celo pripognil in jo utrgal . . .

Vendar navzlic temu, da sem jo tako preziral, sem opazil včasih kaj na njej, kar me je skoro vznemirjalo, vznemirjalo morda zato, ker mi ni bilo prav jasno . . . Zakaj so počivale njene oči tako rade na meni? Zakaj so se tako širile, kadar so mi zrle v obraz? Zakaj so se čudile tako? Kaj so me izpraševale . . . kaj hotele zvedeti od mene? . . .

Redno vsak dan, ko sem se vrnil od kosila, mi je prinesla vode. Postavila je steklenico na mizo, ozrla se malce po sobi in me vprašala, potrebujem li še česa. Moj odgovor je bil dan na dan enak, kakor je bilo enako dan na dan njeno vprašanje. „Ali želite še kaj?“ — „Ne, že dobro!“

Počakala je še malo, kakor bi se hotela prepričati, če si še ne premislim in ji morda navzlic svojemu odgovoru česa ne naročim; a ko sem le molčal, se je obrnila in odšla. In potem je nisem videl več do drugega dne. Tako je prihajala in odhajala, a jaz sem bil često tako zaglobljen v svoje misli, da niti vedel nisem, kdaj je prišla in kdaj odšla.

Včasih pa je imela tudi malo več opraviti v moji sobi. Zgodilo se je semtertja, da je starejša dekla kam odšla. V takih slučajih je morala ona napraviti red v moji sobi. Lotila se je tega dela navadno šele tedaj, ko sem bil prišel že domov.

Jezil sem se večkrat zaradi tega.

„Anica, zakaj tega prej ne oskrbiš?“

„Če pa časa nisem imela!“

„Časa nisi imela — tvoj stari izgovor!“

Vzdihnila je, jaz pa sem stopil za tisti čas na hodnik.

Stanoval sem čisto sam v majhni hišici, ki je bila od dveh strani obdana od vrta. A dasi je bilo glavno poslopje le nekoliko korakov oddaljeno in je bilo tu sredi vrta čudovito krasno, se mi je od domačih ljudi le malokdaj kdo približal. Tako sem sameval tu; a ne vem, da bi mi bilo ondi kdaj dolgčas. Bilo se mi je samo treba ozreti malo naokrog, pa se mi je srce razvedrilo. Doli v dolini pod mano se je vila kot zelen trak šumeča Sava, nad njo so dre-mali senčnati gozdovi, a na desno tja proti severozahodu se je razprostiralo veličastno Triglavsko pogorje.

Tej okolici sem se divil, kadar nisem imel drugega opravka, in bil sem srečen. Ali nekoč, ob deževnem vremenu, ko se gore niso videle in so vstajale iz Save dolgočasne, sive megle, se mi je stožilo na tem hodniku. Rad bi se bil vrnil v sobo in zaklical sem:

„Anica, ali bo že kaj?“

„Ko pa ne morem tako hitro!“

Te besede je izrekla z nekim čudnim, tresočim glasom, ki je segal v srce . . . Ta glas je bil kakor pritajeno ihtenje . . . Postal sem pozoren. Zamikalo me je, da bi se prepričal, kaj ima . . . Stopim torej med vrata. Ona se je bila sklonila v tistem hipu kvišku od dela in zrla mi je naravnost v obraz. Pri tej priliki sem iznova zapazil, da je nenavadno nežna, da je lepa in da postane kdaj še prava krasotica. A najbolj so me presenetile zopet njene oči! Čemu so se tako čudile? . . . Kaj so tako premišljevale? . . . Kaj bi bile rade zvedele od mene? . . . In prišlo mi je veselje, da bi doznal, kaj odseva iz teh nenavadnih oči, da bi doznal, kake misli se snujejo v tisti njeni dražestni glavici, doznal, kake kali poganjajo v njenem drobnem srčecu! Obšla me je hipoma blagodušnost, zazdelo se mi je, da je ta nežna stvarca vendarle vredna dobre besede, in vprašal sem jo:

„Koliko pa si že stara, Anica?“

„Kmalu bom šestnajst!“

„O — o, česa ne poveš! Ali res že toliko? Glej no, kdo bi si bil mislil?“

Čutila je mojo ironijo in zardela je.

„Saj sem lahko že, ali morda ne? . . .“

„No, zastran mene — lahko!“

Užaljenost je zvenela iz onih njenih besed, a meni se je videlo, da bi se tako dekletce baš ne smelo čutiti žaljeno. Vesela naj bi bila, da sploh govorim z njo! Zato je bil tudi moj odgovor precej porogljiv. Njej pa menda vse to ni ugajalo, kajti pozdravila je komaj slišno in odšla . . .

Meni se je poslej večkrat zljubilo, ponorčevati se malo iz nje. Storil sem to nekoč na jako neduhovit način.

„Anica, zakaj pa ne rasteš nič? Moraš gledati, da boš večja!“

„Saj rastem!“

„Kje neki? . . . Vedno si enaka! Več jesti moraš!“

„Saj nisem lačna!“

„Tako bleda si!“

„Pa lačna nisem!“

Utihnili so ji zatrepetale ter odstopile malce druga od druge, da so se pokazali njeni drobčkani zobje izmed njih, in zdelo se mi je, kakor bi bila globoka žalost legla na njen obraz . . .

Kaj ima to bitje? — Začel sem nekaj slutiti . . . —

Nekega dne pa me zmoti menda sam vrag, da jo primem za roko in privijem k sebi.

Čutil sem, kako je zadrhtela, kako se je stresla po vsem životu. Bledota njenih lic se je bliskoma umeknila škrlatasti rdečici, da sem se čudil, kje se je vzela tista kri . . . Še nikdar v svojem življenju nisem opazil tako nagle izpremembe. In vedi ga Bog kako: tudi meni je zautripalo srce! . . . —

Molčala sva oba. Naposled je izpregovorila ona:

„Pustite me, predolgo sem že tukaj! Gospa bodo hudi!“ Izvila se mi je in odhitela.

Mene pa je bilo sram. Kaj sem storil? . . .

Čemu poniževati samega sebe? . . . Čemu begati ubovega otroka?! . . .

* * *

Hotel sem biti plemenit . . . izkazati sem se hotel poštenjaka! . . . „Ne, ničesar ne storim, kar bi mi težilo pozneje srce . . . ničesar ne storim, za kar bi moral dajati odgovor sam sebi ali komu drugemu!“ To je bil moj trdni sklep.

In da bi iztreznil tudi njo, sem bil proti njej kakor v prejšnjih časih: osoren in tudi ogovarjal sem jo malokdaj in še tistikrat z neprijaznim glasom. Često nalašč nisem prišel domov ob navadnem času, in če sva se srečala zunaj kje, sem pogledal vselej vstran. Vedel sem, da jo boli, a hotel sem jo izpametovati — in naposled, kaj to, če se malo razžali tako revče? Posebno globoka ne bo in tudi trpela ne bo dolgo tista njena bolečina! — Kadar pa je naneslo tako, da je prišla, ko sem bil doma, sem nalašč kaj čital ali pisal in na njene pozdrave ji niti odgovarjal nisem . . . Toda čudno, tudi če sem bil obrnjen vstran od nje, sem čutil, ako so počivale na meni tiste njene prosee, koprneče oči, in tudi če sem mižal, sem jo videl stati pred sabo in zdelo se mi je, kakor bi bila tista njena nema, od osinjelih ustnic obkrožena usteca — napol zaprta in odprta napol — vzdihujoče izpraševala: „Zakaj nočeš . . . zakaj nočeš? . . .“

Včasih mi je postajalo mehko pri srcu in bilo mi je hudo . . .

Nekega dne se je nenavadno dolgo mudila v sobi. Brisala je semtertja in prekladala stvari po omarah in stojalih, kakor bi bilo vse v največjem neredu. Potegnil sem bil že nekolikokrat uro iz žepa in se ozrl proti njej, toda ona me ali umela ni, ali pa me ni hotela umeti. Naposled jo opozorim, spomnivši se njenih nekdanih besed:

„Anica, kaj delaš tako dolgo? Gospa bodo hudi in zmerjali te bodo!“

„Naj me, saj nič ne de!“

Nekaj nepopisnega je zvenelo iz teh njenih besedi. Bilo je, kakor bi bila izlila vanje vso svojo krvavečo bridkost. Zasmilila se mi je. Skočil sem k njej, prijel jo za glavico in ji jo dvignil proti sebi gori.

„Anica, ali me imaš kaj rada?“

Dve svetli solzi sta ji zablesteli v očeh. Še nikdar nisem videl čistejših, še nikdar blaženejših solz!

„Anica, ali me imaš kaj rada?“

„Imam!“

Glas ji je vibriral in drhtela je po vsem životu. Kakor bilka na vodi se je tresla. Lica pa ji je prešinjala zopet tista begoča rdečica. Zdela se mi je hkratu vsa izpremenjena. Oči so ji bile postale temnejše, in tisto tiho hrepenenje, ki je sicer spalo in dremalo v njih, se ji je bilo hipoma oživel. Jaz pa sem zaznal in nič več nisem dvojil, da to nezrelo dekletce ljubi, ljubi goreče in strastno . . . V mojem srcu se je vzbudil egoizem, pojavile so se želje — prva ljubezen tega nežnega bitja me je mikala . . . Že sem bil na tem, da se vdam slasti, ali tedaj se spomnim: Poštenjak hočeš biti, plemenit, praviš, da si — pa . . . Iztrenil sem se in zatrl sem s silo ono mehko čustvo, ki me je navdajalo s toliko blaženostjo. Poslušal sem glas, ki mi je rekel: „Ne varaj, ne uniči nedolžnega otroka!“ — Z zavestjo, da učinim nekaj izredno dobrega, vzvišenega, sem jo pahnil kruto od sebe, rekoč:

„Anica, beži, beži! . . . Pametna bodi! . . . Kaj bi tisto! Pojdi lepo, da ne boš zmerjana!“

Umela me je.

Oni dve solzi, ki sta ji blesteli prej v očeh, sta ji kanili na lica, a zdaj sta bili grenki in polni bridkosti!

Pobegnila je brez pozdrava.

* * *

Ali njene oči se niso jenjale čuditi! In tista njena nema, napol odprta, napol zaprta usteca so izpraševala venomer: „Zakaj nočeš . . . zakaj nočeš? . . .“

Njen pogled je bil tih, vdan, a vendar tako koprneč in tako milo proseč! Čimdalje teže sem se mu ustavljal, vedno globokeje

mi je segal v srce in vzbujal mi v njem občutke, prešinjene od slasti, kateri se človek le težko odreče. In kmalu ni bil samo njen pogled, ki me je osrečeval, kmalu je vsa njena podoba z neko tajno silo učinkovala name. Kakor bi bil postavil kdo v zgodnji spomladi šopek mladih cvetov na mojo mizo, tako mi je bilo vselej, kadar je prestopila prag moje sobe. Dih poezije je vel od njenega nežnega, nedolžnega telesca. Bila je v istini kakor spomladnji cvet! In od dne do dne sem bolj želel, bolj koprněl po tem, da bi bil moj ta cvet . . . Ah, kako bi jo bil privlečel nase, s kako slastjo bi ji bil pritisnil poljub na tista njena izprašujoča usteca, kako bi bil srkal sladkobo iz tistih njenih milih oči! Toda vselej se je oglasil pravočasno v mojih prsih glas, ki me je svaril:

„Ne stori tega! Ne nakladaj si odgovornosti! Kaj je zakrivila uboga deklica, da jo hočeš pahnuti v nesrečo? Ali naj bo to plačilo za njeno ljubezen?“

In premagali so v meni tako zvani dobri naklepi . . . Toda nikoli ne za dolgo! Hotel sem biti pošten! A kako? Moja volja je bila dobra, moji nazori so bili vzvišeni, toda moje misli, moje želje . . . ah! — Premišljal sem včas, kaj je pravzaprav človek in kaj naj odločuje v njem, ali njegove misli, ali njegova volja, ali njegove želje? . . . Odgovora nisem dobil na svoja vprašanja. A nekaj je bilo v meni, kar me je odvracalo od tega, da bi se bil vdal brez misli željam svojega srca. Moje misli pa so bile črnogledne in slikale so mi posledice z najtemnejšimi barvami. Zato nisem storil ničesar, kar bi bilo obtežilo mojo vest. Pustil sem jo koprneti brez utehe, a vdajal se nasladi, ki sem jo občutil spričo njenih prosečih pogledov, spričo njenih muk in njenega trpljenja . . .

O, bil sem poštenjak! —

* * *

Tesneje in tesneje mi je prihajalo v njeni bližini. Ozračje, v katerem sem živel, se mi je zdelo nasičeno z električnimi silami. Vladala je neka čudna tišina; kakor pred nevihto je bilo . . .

Vsak dan tisti koprneči pogledi . . . vsak dan tiste tihe prošnje . . . vsak dan tisto nemo povpraševanje: „Zakaj nočeš, zakaj nočeš? . . .“ — In vsak dan tisti pritajeni, bolešni vzdih . . . tista žalost . . . tisto zdvajanje in obupavanje . . . tisto počasno umiranje . . . tiste grozne muke, ki so bile posledica neutešenega hrepenenja . . .

„Anica, beži, beži! Kaj bi tisto! . . .“

Toda nič ni pomagalo! . . .

In moja volja je omagovala. Začel sem se bati, da bi se oni svareči glas nekega dne ne zakasnil, da bi se nekoč moji dobri naklepi ne upognili burnim željam mojega srca . . . Vedno opasnejši je postajal moj položaj. Kajti včasi se mi je zdelo, kakor bi se mi rogal kdo, kakor bi mi kdo šepetal na uho: „Kaj, ti nočeš . . . ti nočeš posrkati medu iz teh sladkih oči? . . . Ti se bojiš dotakniti teh drhtečih ustnic? . . . Tebi ni mar te žlahtne rože? Ti nočeš . . . ti nočeš? O le nikar! Hotel bo kdo drug! In jutri morda že pride oni, ki se ne bo pomišljal in ki utrga ta cvet in ga morda celo potepta! . . . A ti — ti bi ga gojil lahko!“

Gojil?

Smešno! Vedel sem, da bi ga tudi jaz strl, da bi ga tudi jaz uničil. Kaj pa naj bi bilo sledilo kratkim hipom utehe nego grenko razočaranje? Ne, ne, vedel sem, da sem ji jaz bolj nevaren nego kdorkoli drugi! H komu drugemu bi jo morda ne vleklo tako srce, pred kom drugim bi morda bežala! Ne, nevaren sem ji bil jaz, baš jaz! To sem uvideval, a uvideval tudi, da mora biti konec temu. Dekletce je bilo bolno in bilo ga je treba ozdraviti! Iztrezniti sem jo moral, pregnati sem ji moral tisto morečo bol, ki ji je bila legla na dušo, in zato sem moral stran, stran od nje . . .

Moj sklep je bil storjen. —

In zopet sem se zdel sam sebi velik in vzvišen in zopet me je hvalisala moja tankočutna vest! . . . —

* * *

(Konec prihodnjič.)

Mož na hribu.

Hej, oblaki preko polja — kam?
 Reka, kam je tebe volja? — kam?
 Rado bi v daljavo drevje?
 Cvetje, listje raz vejevje? — kam?
 Deklica po strmi poti — kam?
 Krilo, ruta, kot peroti — kam?
 Konji, splašeni — z vetrovi —
 in na konjih mladi dnovi — kam?

Oton Zupančič.

Slovenski prevodi Schillerjeve „Pesmi o zvonu“.

Dr. Fran Ilešič.

rof. Funtek je objavil v prvi številki letošnjega „Ljubljanskega Zvona“ svoj prevod Schillerjeve „Pesmi o zvonu“.

Ta objava služi petindvajsetletnici našega najstarejšega leposlovnega lista; slučaj je nanese, da je baš to leto tudi stoletnica

Schillerjeve smrti.

In tako torej letos naš svet zopet zre slike Schillerjeve umetnosti ter sluša zvoke „Konkordije“, ki jih je ubral pevec iz Švabske.

I.

Šesto desetletje že poteka, kar je Schillerjev „Zvon“, poslovenjen, prvič glasno zadonel po slovenskih livadah: Bleiweisove „Novice“ so leta 1846. meseca marca prinesle „Pesem o zvonu“, prevod „Koseskega“.

Ta prevod Koseskega je bolj znan nego prevod Slomškovega, ki je bil objavljen eno leto pozneje, leta 1847. v „Drobtinica“h. Objavo je opremil Slomšek sam z nastopnim pojasnilom: „Zvonovo milo pesem je popisal imenitni nemški pesnik Šiler Miroslav, ki po naših krajih vsem slovi, kateri nemški umejo. Poslovenil nam je to lepo pesem, da ni lepše, naš slavni pevec J. Koseski, in s srčnim veseljem smo jo lansko leto v naših ljubljenskih „Novicah“ brali, list 10—12. Tudi jaz sem to imenitno pesem pred dvajsetimi leti posloveniti poskušal, ko sem še duhovnik pastir po Štajarskih goricah vesele pesmi po domače pel. Priložnosti ni bilo, poslovenjene pesmi v natis podati; prepisana je pogosto bila in še pogosteje čitana. Prijatelji so me pregovorili, da jo drobtinco „Drobtincam“ dam; in tukaj naj se bere, ne kakor da bi pesem, ki nam jo je g. Koseski poslovenil, manjšo ceno dobila, temuč da se bo zraven slabše više cenila; ker dobro blago zraven slabega pravo ceno dobi.“

Torej pred dvajsetimi leti! Zato čitamo v Slomškovih „Zbranih spisih“ (I., 138), da je Slomšek Schillerjevo pesem poslovenil l. 1825. do 1827.; to je čas, ko je bil Slomšek kaplan pri Sv. Lovrencu na

Bizeljskem. Izraz „pred dvajsetimi leti“ se seveda ne sme vzeti prestrogo; ko pa bi bil ta podatek točen, bi morali misliti na l. 1826.; zakaj rokopis „Drobtinic“ za leto 1847. je bil že januarja meseca tega leta poslan v Gradec v cenzuro.

Bilo je baš leto 1826. sveto leto in je kot tako morebiti dalo Slomšku povod, da se je lotil prevoda. Objava njegovega prevoda je bila konkurenca s Koseskim. „Prijateljem“, ki so Slomška nagovarjali, naj objavi svoj prevod, gotovo ni ugajalo Koseskega delo, ali se jim je zdelo delo Slomškovo boljše. Slomšek je seveda to činjenico zakril s plaščem svoje skromnosti.

Pomembne so tudi besede Slomškove, da je bil njegov prevod do leta 1846. „pogosto prepisan in še pogostejše čitan“.

Pred veliko nočjo 1831. leta je Schillerjev „Zvon“ prevedel Jakob Košar, Vrazov in Miklošičev sošolec, kot logičar (sedmošolec) v Gradcu; popravil je svoj prevod, ki se nahaja v še ohranjeni njegovi literarni zapuščini, pred veliko nočjo leta 1832.

Košar je takrat pisal z dajničico. Nahaja pa se v isti njegovi literarni ostalini tudi komad z bohoričico pisanega prevoda (in sicer je ohranjen le prvi del tja do besed: Tolaži se in veseli, de svojih vendar zgubil ni in ljubeznivo njih objame). Ni dvoma, da je to starejša in prvotnejša inačica Slomškovega prevoda.¹⁾ —

Koseski s svojim jezikom ni uspeval, ko se mu je bilo meriti z besed bogatim Schillerjem; pa tudi Slomškov prevod že davno ni ustrežal; zato je n. pr. v Končnikovo „Tretje berilo za obče ljudske

¹⁾ Naj sledi tu začetek (bohoričico nadomeščam z gajico):

Zgon.

Žive kličem mrtve ožalujem
 megle razdelujem.
 Žilast votek vsajen čaka
 V' hladno zemljo ves zakrit
 Noj tovarši čas je taka
 Da bo zgon še denes zlit
 Zdaj drugači ni
 De se delo stri
 Mora človek se putiti
 Blagodar od zgoraj pridi.

Kakor se vidi, je prepisovalec (gotovo Košar sam) včasih krivo čital; tako je prva beseda „Žilast“ gotovo namesto „Že ilast“ (Ž'ilast) in „čas je taka“ je napisano brez premisleka za „chaf íe taka“ (dolgi „f“ bohoričice je prepisovalec čital za „j“).

Zanimivo je videti, kako je kaplan Slomšek prevedel znani oddelek o prvi ljubezni in kako je to pozneje izpremenil v moralizujučem smislu:

šole“ sprejeta kontaminacija Koseskega in Slomška v odlomku „Korist ognja“.

Za Schreiner-Hubadovo „Tretjo čitanko“, ki je izšla lani, je isto sliko o ognju („Oblast ognja“) prevedel že prof. Funtek, a letos evo ga, celotni prevod iz njegovega peresa!

II.

Baš takrat, ko je Schiller spesnil „Pesem o zvonu“, se je pojavljala romantika, ki je potem vladala duhovom osobito v prvi polovici XIX. veka.

Čuvstvenost in čutnost sta jo vodili; kar se dojmlje srca in napaja čute, to ji velja nad vse.

Romantika sodi jezike po zvočnosti in ljubi muzikalnost cerkvenih obredov.

Eden prvih slovenskih romantikov je bil učitelj slov. jezika na liceju graškem, Ivan Nep. Primic.

Romantik Primic je vprašal: „Religion, Philosophie und Poesie — das Gute, Wahre und Schöne — sind und bleiben sie nicht alle drei immer und ewig eins?“ Romantik Primic je poudarjal pevnost slovenskega jezika, ter je „mit süßer, wehmütiger Rührung“ mislil

Leta 1826.

Veselo fantič dom zapuša
se srčno križam v svet poda
v mladosti že popotnik skuša
in zve, de ne nikirj domá.
Podoba zale mladenice
mladenča srce osvoji,
rudeče nje dekliško lice
ga po nebeško veseli
On sam ne ve kaj poželuje
le po samoti raj sedi
po ljubci milo izdihuje
tovarše svoje zapusti
poljubljen za dekletam hodi
med rožcam jiše njeni sled
ljubezen ga za sreče vodi
že srečen je skoz nje pogled
Oj sladko spanje polno meda
ljubezen prva mladih dni
oko se reja ne nagleda
v veselji se srce topi
oj deb' ljubezen se mladila?

Leta 1846.

Veselo fantič dom zapuša,
se srčen križem svet poda;
popotnik mlad pa že poskuša,
da na tem svetu ni doma.
Podoba zale mladenice
mladenča rada oslepi;
rudeče je dekliško lice,
in lahko pamet fant zgubi,
da sam ne ve, kaj poželjuje,
in po samoti raj sedi;
na tihem milo izdihuje,
tovarše svoje zapusti.
Omamljen ves okoli hodi,
med cvetjem išče skriven sled,
On misli, da ga sreča vodi,
za srečo šteje že pogled.
Oj sladke sanje, polne meda,
ljubezen prva mladih dni!
Oko se raja ne nagleda,
v veselji srce se topi;
Oj da b' ljubezen čista bila,
da b' vedno ljubim zelenila!

na romantične kraje Koroške in Slovenske Štajerske, kjer je slišal „Groß und Klein bei der Feldarbeit und auf der Weide die schönsten, lieblichsten Melodien aus froher, harmloser Brust singen“. Slišal je bil orgle admontske in o njih dejal: „O nie wird die Erinnerung an die süßen Harmonien in mir erlöschen, die im Herbst 1810 in der majestätischen Stiftskirche zu Admont mein Ohr so himmlisch entzückten“, a to čitamo v isti opombi njegovega „Bukvarja“, kjer govori tudi o zvonovih; o zvonovih razpravlja natančneje, „denn was in des Dammes tiefer Grube i. t. d. . . . das schlägt an die metallne Krone, die sehr erbaulich weiter klingt. Siehe die geistreichen Gedichte von dem genialen deutschen Dichter Friedrich Schiller, deren unermüdetes, tief durchdringendes Studium ich jedem slovenischen Dichter, der je in seiner für Poesie so vortrefflich gebauten Muttersprache etwas Namhaftes zu leisten wünscht, auf das Nachdrücklichste empfehle.“

Take besede so se morale dojmiti Slomška, ki se je močno in rano nagibal na stran romantične refleksije. In povsem verjetno je, da je Slomšek poznal Primčevo delo; v Celju mu je bil poezije učitelj romantični pesnik, prof. Zupančič, a na Koroškem je pozneje občil z Jarnikom, ki je bil od l. 1810. v zvezi s Princem.

Slomšek je izvršil, česar si je Primic želel.

Slomšek pa ni le poslovenil Schillerjeve „Pesmi o zvonu“ („Zvonovo pesem“), še dvojce pesmic o zvonu imamo med njegovimi poezijami, namreč pesmico „Gorski zvon“ (1846) in „Glasni zvonček naše vesti“ (1862).

In ko je postal leta 1838. Slomšek dekan v Vuzenici, je pred vsem poskrbel svoji cerkvi nove zvonove (1839).¹⁾

Tako je „zvonov mila pesem“ Slomška zanesla v strujo romantično. — Zupančičev učenec je bil tudi Koseski, verni častilec in posnemalec Schillerjevega patosa.

Koseski je objavi svojega prevoda v „Novicah“ dodal opombo, kjer pravi: „Zvedba nas uči, da naši rahločutni Slovenci lepo zvonjenje silno radi poslušajo. „Novice“ so o tem in posebno o soglasenju cerkvnih zvonov večkrat govorile. Sicer tudi vsak sam lahko opazi, kako globoko mili glas čistiga zvonjenja pobožno slovensko dušo gane. Zatorej smo pričijočo pesem „o zvonu“ poslo-

¹⁾ Schillerjev „Zvon“ je dal vzor tudi Slomškovega yrstniku, srbskemu škofu Grujiću, za njegov spev „Srbinja kod navijanja“, a tudi drugim srbskim pesnikom je dal povod, da so z izpremenjeno epsko osnovo izražali svoje misli o življenju (Magarašević, Život i rad Nikanora Gruića, 112—113).

venili, kér nas lepšiga zvonjenja opomni in sama na sebi tako neizrečeno lepo poje, de se v celi zapadni Evropi enaciga glasa lirične narave le malo — po našimu mnenju clo nič ne čuje . . . litje zvona ni toliko predmet njeniga petja, kolikor priložnost globociga premišlávavanja, s katerim je nemški pevec to čudno svoje delo, kakor krasne cvetlice istočnih očaranih vertov, obilno olišpal.“

Zvonjenje romantike! —

„Zvonile“ so „Novice“ n. pr. že v svojem prvem letniku (1843), objavljajoč Potočnikovo „Zvonikarjevo“; pisale so tako-le:

„Od tega časa, kar so v Šentvidu nad Ljubljano farmani nove, ne po teži, ampak po glasu ubrane zvonove napravili, drugi po celi Kranjski deželi hite njih posnemati in po vsih krajih se sliši od novih zvonov. Poslednjo nedeljo po Binkoštih so v Komendu pri Sv. Petru zapeli štirje lepo ubrani zvonovi, kateri so bili to jesen v Ljubljani uliti . . . Z veliko častjo, kakor slišimo praviti, so jih sprejeli v faro pripeljane, pa še z večjim veseljem so poslušali njih častitljiv glas, ko so vprvič vsi štirje gladko zapeli . . . Lepo zvonjenje ogreje srce vsakega še tako trdiga človeka, in zvonovi so naši vsakdanji pridgarji, kateri nas k delu in k molitvi vabijo, kakor uči pesem stariga Zvonikarja, kateri je posebno rad zvonil in vmes to pesem pel. (Tu sledi znana Potočnikova „Zvonikarjeva“; glej „Potopnika“, 1904, 85).

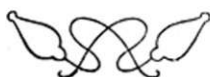
Romantika je bila reakcija klasicizmu in racionalizmu, zvočnost bogoslužnih obredov reakcija jožefinskemu cerkvenemu redu. S tega stališča je presojati zvonjenje „Novic“, „Drobtinic“: Slomška, Koseskega, Potočnika.

III.

Ob „Novicah“ in poleg njih je vzrasla nova generacija. Ta je, stopivši iz panzofije „Novic“ na zgolj leposlovno polje, dobila v Stritarju svojega organizatorja.

Jel je izhajati na Dunaju leta 1870. slovenski leposlovni list, ki se je zval „Dunajski Zvon“. Črez deset let je njegovo dedino prevzel „Ljubljanski Zvon“.

Katera misel je vodila Stritarja, ko je svojemu detetu volil ime? Ali ga ni vabil Schillerjev „Zvon“ s svojim geslom „Vivos voco, mortuos plango . . .“?

Književne novosti

Janez Trdina: Zbranih spisov druga knjiga. (Konec.) O slogu Trdinovem sem govoril že lani takrat, ko sem referiral o „Bahovih huzarjih in Ilirih“. Zdaj, ko je izšla druga knjiga Trdinovih zbranih spisov, je užila njegova nedosežena in nedosegljiva pripovedovalna umetnost toliko časti in hvale, da bi bila jecljajoča navdušenost že neokusna. Prave narodne govorice ni nihče tako pogodil kakor Trdina; leži mu pač v krvi, ni priučena kakor tista „narodna“ govorica, ki jo poslušamo strahom v nekaterih novejših izdelkih, skrupiranih za „narod“. Tukaj je velik in važen razloček, ki ga je treba razložiti. Trdinovo pripovedovanje je bolj neprisiljeno, bolj preprosto, skratka, bolj „narodno“, kakor n. pr. Jurčičevo, in vendar si upam trditi, da Trdina nikoli ne bo tako popularen kakor Jurčič. Zadnjič je nekdo dokazoval, da jaz ne bom nikoli popularen (kar me je sila užalostilo), in je našteval tiste slovenske pisatelje, ki jih ima menda vsaka kmetiška hiša. Celo Stritar je bil med njimi, imena Trdinovega pa nisem opazil. To je značilno, pa tudi naravno. V spisih nobenega slovenskega pisatelja ni toliko „narodove duše“ kakor v spisih Trdinovih in prav zato jih bo užival z vso slastjo in jih bo razumel do dna šele človek, ki že nekoliko boleha za nacionalnim skepticizmom. Jurčič je karikirал kmeta, napravil ga je čez mero robatega in irhastega; ni mu bilo do tega, da bi stvaril kmetiške značaje, temveč ustvaril je tip in ta tip je bila karikatura. V vseh večjih in bolj znanih svojih povestih pa je odkazal kmetu le mesto epizodne figure, ki ni v nobeni tesnejši zvezi z dejanjem; junaki tega dejanja so bili skoraj zmerom „izobraženci“. Ne vsled notranjih vrlin svojih romanov, temveč vsled zamotanega, zanimivega in genljivega dejanja ter vsled karikiranih tipov (Krjavelj, Mozol) je Jurčič popularen. Če bi se bil kdo lani potrudil ter izpraševal ljudi po Slovenskem, katero knjigo je „narod“ največ in najrajši bral, bi se bil preveril o ogromnem uspehu „Grofice beračice“. Celo danes ni Jurčič tako popularen kakor ta zanimiva in zamotana povest, a kaj šele pred dvajsetimi leti, ko je prof. Levce vzdihoval v „Ljublj. Zvonu“, kako plesni v zalogi „Deseti brat“. No, to je bilo sčasoma drugače, ko je „narod“ spoznal, da so poleg „Jurija Kozjaka“ tudi ostale Jurčičeve povesti zanimive in genljive. Tako je in nobeden umetnik tega ne bo predručal: „široki sloji naroda“, tista spodnja in širja masa občinstva zahteva dejanja, spletke, genljive ljubezni, grobega humorja in strašne moritve. Kolikor bolj se bliža umetnik rablju, komik klovnu, toliko bolj je „naroden“. Ali hodi ljubljansko občinstvo poslušat Govekarja? Ne: Verovška! — Najbolj jasen je razloček med Trdino in drugimi narodnimi pisatelji v naivnosti pripovedovanja. Drugi so pisali za narod, Trdina piše iz njega. Letos berem v „Ljublj. Zvonu“ Trdinovo pripovedko o ljubici carja Aleksandra. Ta pripovedka se mi je zdela izmed najboljših, kar jih je napisal Trdina; kmetu, ki je bral Jurčiča, bi se zdela najbrž neslana. Isto bi lahko rekel o ljubezenski zgodbi Slobodinovi v „Bahovih huzarjih“ in o mnogih bajkah. „Narodni pisatelji“ so bili bolj ali manj „potujčeni“ izobraženci, ki so se trudili, da bi pripovedovali narodu v jeziku, ki bi ga razumel; iz Janeza Trdine pa govori narod sam izobražencem. Zato je Trdina po mojih mislih naš edini resnični in največji narodni umetnik. — *Ivan Cankar.*

Opomba. V ta referat se je vrinila zadnjič neljuba pomota. Na strani 247. je čitati v 21. vrsti od zgoraj: „drugače je pripovedoval, kakor je slišal“, in ne: „drugače je pripovedoval, nego je slišal.“

Ivan Cankar: „Gospa Judit“. — Menim, da bi morali biti Slovenci ponosni edino na to, kar so v najnovejši dobi storili na polju duševne prosvete. Ali ta ponos naj bi slonel na pravem ocenjevanju resnične vrednosti, nikakor pa na bolni domišljavosti slabiča, ki bi vsaj v svoji fantaziji rad igral vlogo atletov in junakov. Vendar se zdi, da obvladuje ta nezdrava tendenca vse naše narodno življenje, ki je le izraz pritajevane resnice, da Slovenci še nismo našli svojega kulturno-narodnega težišča. Ko bi bilo drugače, ne moglo bi se dogajati, da ne pride nikoli nikjer in niti pri najžalostnejših in najgubnejših pojavih do izraza narodna vest, t. j. tista sila ravno, ki čuva čast svoje osebnosti. Pa nas ni zadela samo ta usoda, da smo že pred vekom izgubili svobodo odločevanja o svojih razmerah, marveč tudi to smo doživeli, da smo nezdravno razcepljeni, predno smo se kot narod zbrali in kot eno telo zavedeli. In to se bridko maščuje v politiki in narodnem gospodarstvu, pa tudi tisti pojav kulturnega življenja, ki pred vsem kaže pečat narodne osebnosti, t. j. umetnost, je odtod zadel hud udarec. V modernem življenju sicer niti ne računamo več na splošno sodelovanje dogmatičnoverne in svobodne umetnosti, ali če nas prva ne podpira, nas vsaj ovira in to je veliko zlo, ker nam odteguje in kvari tisto občinstvo, ki bi se dalo za nas pridobiti. Predobro vem, da je preteklost vsega našega naroda na oni strani, ali prav radi tega ima verska stranka prednost pred nami, ker vsaj navidezno nadaljuje delo v stari smeri, o kateri celo trdi, da je narodna. Kdor pozna zgodovino in ve, da je cerkev do pred sto leti prav tako vneto zatajevala in zaničevala kmeta kakor privatni stanovi, ta se ne bo dal preslepiti, da ni omenjena smer le prebarvana srednjeveška romanskogermanska. Kar je res narodnega in umetnega, to je tako pičlo pri njej, da ni vredno niti govoriti o tej stvari. Vsekakor pa vpliva ta struja tudi na takozvano svobodno ali napredno slovensko občinstvo, ker takih je pri nas bore malo, ki bi nikoli in niti za hip en dvomili o tem, da li ne delajo greha, če se tudi v necerkvenih vprašanjih ne pokore cerkveni avtoriteti. Iz dogmatične in te slovensko svobodnjaške morale je nastala tista polovičarska, ki ima sester sicer povsod po modernih narodih, ki pa vendar tako javno in gospodovalno ne nastopa kakor pri nas, kjer so jo proglasili za narodno moralo, za silo, ki vzdržuje narod. Saj bi lahko zgodovinsko in tudi filozofično dokazal, kaj je pravzaprav morala, a to bi bilo brez vse koristi, edino to naj poudarim, da je morala kakor v znanstvu tako tudi v umetnosti plot, trnjevi plot, med katerim omenjeni sili človeškega duha ne moreta rasti in se naravno razvijati. Vem, da so zagovorniki takozvane morale mnenja, kakor da bi bila ta enakoveljavna z duševnim zdravjem, z narodno močjo, brez katere da je narod izročen usodi in pogubi. In vendar menda ni lepše formulirane morale, kakor je dogmatična, kljub temu pa nastopajo naprednjaki proti tej, če se zavzemajo za svobodo vesti in za razširjanje znanosti med našim ljudstvom. Kdor gre stvari do dna in pozna psihologično stran človekovo, ta bo brez obotavljanja priznal, da je katoliška morala s svojo kronično naravo pač največje pohujšanje; to se je pokazalo pri vseh vernih katoliških narodih in tudi pri nas. Svobodomislec pa imajo menda sploh preozek pojem o morali, ker — vsaj zdi se tako — dopuščajo gotova dejanja, ki so strogo sojeno nemoralna, samo da ne pridejo na dan: to je nekaka advokatska morala. Od te strani grozi slovenski umetnosti resna nevarnost, kajti ako preide to naziranje v kri in meso vsega naroda, tudi tistega njegovega dela, ki se ponaša s svobodnjaštvom, tedaj bo vzevalo hinavstvo in umetniki bodo jeli pisati le o rokovnjačih, ker nihče izmed svobodnjakov ne živi rokovnjaškega življenja, o desetih bratih in Dolfu, ker so gospodje že vsi dovršili svoje advokatske izpite;

sploh bo prišel vsak stan s svojimi zahtevami in protesti. Ne, ne šalim se, to se je že zgodilo pri nas! In če se umetnik, ki z vsemi silami svoje umetniške duše gori za svobodo umetniškega stvarjenja, zgraža nad tako svobodo, če protestira proti takim insinuacijam na škodo umetnosti, kdo ne bo čutil njegove ogorčenosti nad takim razumevanjem umetnosti. Narod sicer ne bere Cankarjevih spisov, a naj bi se pohujšal! Narod molči, a njegovi zastopniki v zadevah umetnosti se zgražajo zanj. Te zastopnike imenujemo Cankarjeve nepreštevne bralce, ki na tihem zase ali glasno pri kozarcu vina ugovarjajo, da se jim nudi taka hrana; da zase ali v gostilni rentadžijo, naj bi bilo, saj so odšteli enkrat za vselej in morda za vse omizje tiste kronice. So pa drugi sodniki, ki ex offio kriče ali pišejo — anathema sit! Te može nazivljemo z imenom, ki ni pri poštenih rodoljubih in slabih umetnikih na dobrem glasu; ali ti kritiki si često po krivem nadevajo celo to obsovačeno ime, ker si boljšega menda pridobiti ne morejo; ni vraga, da bi kdo dvomil celo nad tem beraškim pavovim perjem. Take srake pa vendar lahko precejšnje škodo naredijo, ako se zaženejo v lepo, zrelo rumeno pšenico, jo kljujejo in cefrajo, več še pa poteptajo. Z našimi umetniki diletanti, ki še dandanes često nastopajo kot „po božji milosti“, so zrasli tudi kritiki, samo da je te rastline, ker paraziti, teže iztrebiti z debela nego izrjaviti nedolžna stebelca, ki so v prvem navdušenju življenja mislili, da dorastejo črez vrh sosednji jelki, ki ponosno šumlja proti nebu in oblakom svoj skrivnostni spev; a revčki so ostali pritlikavci. Pa so le nekaj škodovali ti domišljavci, ker so jemali prostor in kradli zrak koristnejšim deblom s pravo samosvojo življensko močjo. (Konec prih.) *Dr. Ivan Merhar.*

„Slovenska Matica“ je razposlala svojim članom za leto 1904. sledeče knjige:

1. „Knezova knjižnica“. XI. zvezek. Uredil Fr. Levec. 2. „Zabavna knjižnica“. Zvezek XVII. Uredil Jos. Kostanjevec. 3. „Prevodi iz svetovne književnosti“. I. zvezek: „Kralj Lear“. Založila v petih dejanjih. Spisal William Shakespeare, poslovenil Anton Funtek. 4. Slovenska bibliografija. II. snopič. I. del: Knjige. (1550—1900). Sestavil dr. Franc Simonič. 5. „Zbornik“ znanstvenih in poučnih spisov. VI. zvezek. Uredil L. Pintar. 6. „Slovenske narodne pesmi“. 8. snopič. Uredil dr. K. Štrekelj. 7. „Letopis Slovenske Matice“, za leto 1904. Uredil Evgen Lah.

Oceno teh knjig še priobčimo.

Ferd. Lev. Tuma: „V znamenju življenja“. Skice in črtice. Risbe: Maksim Gaspari. 1905. Založil pisatelj. Natisnil A. Slatner v Kamniku. Knjižica se dobiva pri L. Schwentnerju v Ljubljani. Cena ji je 1 K 50 h, po pošti 10 h več.

Knjižnica za mladino, ureja Engelbert Gangl, učitelj v Idriji. Knjiga 29. Gruden 1904. Izhaja vsake tri mesece. Vseletna naročnina K 3.20. Ta knjiga obsega povest „Milutin Oblokar“, ki jo je po nemškem izvirniku priredil nadučitelj Janko Leban. Ne dvomimo, da bo ž njo mladini jako ustrezno.

Kruci na slovenskem Štajerskem. Maribor, 1905. Založil Murski. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Cena 30 h. O knjižici izpregovorimo prilično kaj več.

Osebna dohodnina. Četrto poglavje zakona z dne 25. oktobra 1896, št. 220 drž. zakonika, o neposrednih osebnih davkih s pojasnili, zadevnimi odločbami c. kr. upravnega sodišča in raznimi vzorci. Uredil in sestavil Valentin Žun, c. kr. davčni nadzornik. V Kranju 1905. Izdalo društvo „Pravnik“. Tiskal in založil Iv. Pr. Lampret v Kranju. Cena: K 1.20, s poštnino K 1.30.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti nam je doposlala sledeče knjige, in sicer: I. Gradja za povijest književnosti hrvatske. Knjiga 4,

Uredila M. Šrepel i A. Mušić. II. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Knjiga IX., svesak 2. Urednik dr. D. Boranić. III. Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 157., razredi historičko-filološki i filozofičko-juristički. 62. — Natančnejšo oceno teh publikacij prinesemo pozneje.

Gradja za povijest književnosti hrvatske. 4. knjiga. Na 6 straneh tega zbornika, ki ga izdaje Jugoslavenska akademija, je natisnjena dr. Ilešičeva razprava „O izvoru Vrazova „Babjega klanjca“. — „Babji klanjac“ je „istinita povjestica“, ki ji je dal Vraz obliko epsko-lirske pesmi; v Vrazovih zbranih pesmih (l. 1880.) stoji na str. 239–261. — Jedro pesmi je junaški čin slovenskih žen, ki so v takozvanem „Babjem klancu“ — soteski pri Jeruzalemski podružnici sv. Nikolaja v dekaniji Velikonedeljski ob Dravi — pobile sovražne roparje „Madjare“. — Dr. Ilešič sodi, da je Vraz vzel snov ali iz naroda samega ali pa iz obširne rokopisne kronike Sv. Nikolaja, ki jo je spisal v nemškem jeziku Dajenko. Po mojem mnenju je prvo verjetnejše, a vsekakor so zanimive vesti o tej kroniki. — Razprava se sicer bavi največ z vprašanjem, kdo so ali naj bi bili tisti roparji, ki jih Vraz imenuje Madjare, kronika pa Turke.

Dr. Jos. Tominšek.

Letopis Matice Srpske. Knjiga 229. I. zvezek za l. 1905. — V tem „Letopisu“ je dr. Ilešič po „Laibacher Wochenblattu“ (leta 1810.) ponatisnil in s posebnimi opombami opremil Kopitarjev za Srbe zanimivi oglas Vukovega „Rječnika“. Kdor se zanima za Kopitarja, bo rad prebral tudi ta drobiž, videč, kako je Kopitar tudi v malem vedno isti v idejah in slogu, v borbi za srbski narodni jezik in v svoji — grobosti. — Sicer prinaša ta zvezek, kakor vsi drugi, znanstvene članke (n. pr. Ruvarca „Prispevke k historijski geografiji Srbije“ i. dr.), leposlovne spise, strokovnjaške ocene in male beležke.

Dr. Jos. Tominšek.

Simfonični koncert, ki ga je priredila vojaška godba ces. in kr. pešpolka št. 27. dne 6. aprila v ljubljanskem Narodnem domu na korist „Glasbeni Matici“ ob sodelovanju nekaterih članov Glasbene Matice, je zaključil letošnjo koncertno sezono s sporedom, katerega vsebina je prekipevala bujnosti v melodijoznosti in bogatosti v podani muziki. Dvořák, Smetana, Čajkovskij in Liszt so bili na sporedu, izbrani muziki simfoniki. Ob njih skladbah si je priigrala vojaška godba za vodstva vojaškega kapelnika gosp. Teodora Christopha časten uspeh in si je prislužila po vervi pojmovanja, plemenitosti polnoglasja in znamenitosti igre pristrčno pohvalo in neprikrito priznanje. Z Dvořákovu uverturo „Moja domovina“, to lepo simfoniško parafrazo na narodni spev „Kje dom je moj“, katerega motivi se prepletajo ko arabeske po ustroju mogočne, k veličastnosti himna stopnjevanje skladbe, si je zagotovil orkester takoj s početka koncerta simpatije svojega publika, ki so se stopnjevale k pravemu navdušenju pri izborni reprodukciji Smetanove simfoniške skladbe „Vltava“. Z „Vltavo“ se je postavil Smetana v ospredje zanimanja, dominiral je Smetana kot najvišji izmed skladateljev. Ne samo velikana-umetnika v umetniški koncepciji svoje skladbe, tudi poeta, ki opoji svojo skladbo z vonjem poezije, se je kazal v „Vltavi“ Smetana, ki je podal ravno s ciklom „Má vlast“, kateremu je povzeta „Vltava“, najlepše delo in vprav veledele simfoniškega skladanja.

Zanimiv je bil „Capriccio italien“, v katerem je zatopil lirik — Čajkovskij esprit svojega noblese polnega skladanja v kolorit svojih življenja polnih spominov na Italijo in njene mamljive melodije. Zaključek koncertu je bila Lisztova 6. rapsodija, v kateri je bila dana orkestru prilika, izkazati svojo virtuoznost tudi v ritmiških težkočah temperamentne skladbe. V dveh solih za čelo: v Jaroslava Kociana „Damki“ in Davida Poppra „Koncertni polonezi“ je nastopil, kakor že pri prejšnjem koncertu Glasbene Maticе, soločelist vojaške godbe gosp. J. Kraus uspešno ob spremljevanju gosp. Jos. Procházke.

Dr. Vl. Foerster.

Slovensko gledišče. A. Drama. Konec sezone nam je prinesel še dve dramski noviteti. Dne 4. marca se je uprizorila prvič enodejanka „Brat Sokol“, ki jo je spisal gospod Fr. Milčinski. Igrica se drži nekako srede med veseloigro in burko. Kar se ji je po pravici očitalo, je to, da so nekatere stvari v njej malce premalo motivirane. Toda čemu bi zahtevali motivacije pri proizvodih, katerih poglavitni namen je zabavati, ko je pogrešamo dandenes čisto celo pri delih resnega značaja, pri delih, ki hočejo veljati za umotvore višje vrste! Motivacija je neogibno potrebna tam, kjer se nam predočujejo yelike duševne krize. Pri tistih zunanjih dogodkih pa, na kakršnih sloni navadno dejanje v veseloigri ali burki, je malo več ali manj slučaja čisto postranska stvar, in sicer tem bolj, ker je v življenju marsikaj bolj zavisno od golega slučaja, nego se vobče misli. Sicer pa gospodu Milčinskemu ne bo težko, ta mali nedostatek odpraviti, ako bo hotel!

Izborna karakterizacija, mnogi izvirni, zares dobri dovtipi in obila situacijska komika so porok za to, da se bo drama gospoda Milčinskega trajno vzdržala na repertoarju in da bo imela vsekdar hvaležen publikum. Želimo, da bi ne bilo to njegovo zadnje dramatično delo!

Drugo izvirno noviteto smo videli dne 26. marca, in sicer dramo v 4 dejanjih: „Testament“, katero je po Janko Kersnikovi povesti enakega imena spisal gospod Otokar Klas. Gospod Klas je dejanju marsikaj svojega dodal, in baš to, kar je pri dejanju izvirno njegovega, kaže prav lep dramatiški talent! Iz „Testamenta“ je bilo malo teže napraviti dramo nego iz „Rokovnjačev“ ali tudi „Desetega brata“, in sicer iz tega preprostega vzroka, ker je v obeh teh dveh Jurčičevih romanih mnogo več dramatičnih prizorov nego v Kersnikovem „Testamentu“. Sploh nimamo več bogve kaj takih povesti, ki bi se dale dramatizovati. Smetano je v tem pogledu gospod Govekar pobral! No, da ni storil tega kdo drug pred njim, dokazuje le, da treba imeti tudi za take reči talent!

Genljivo je, s kako ljubeznijo se je gospod Klas poprijel svojega nelahkega dela in kako je predelaval in popolnjeval, dokler ni končno ustvaril nekaj, kar si je priborilo naše priznanje. Da je bilo občinstvo precej hladno napram tej igri, ne sme preveč motiti. Ploskanja brez agitacije tudi pri nas ni! In za gospoda Klasa ni nemara nihče agitiral. Vsekakor je imela igra več uspeha, nego si je morda marsikdo obetal, ki je poznal gospoda avtorja, a ne njegovega dela. Nočem seveda trditi, da bi pokazal „Testament“, ako ostane, kakršen je, kdaj toliko privlačno silo kakor katera izmed Govekarjevih dram. Temu je več vzrokov. Pred vsem naslov! Da že za človeka ni vseeno, kako so ga krstili, o tem nam je spisal baš Kersnik lepo povest „Pan-

krčev oče" in nam piše ravnokar cel roman g. Cankar. Kar je človeku ime, to in morda še več je drami naslov! „Rokovnjači“, „Deseti brat“, „Martin Krpan“ — to vleče že samo ob sebi, ne samo zato, ker so to naslovi naših najbolj znanih pripovednih proizvodov, temveč tudi zato, ker se tičejo jako popularnih, duši našega naroda prijačih predmetov. Potem ne smemo pozabiti, da prave ljudske igre brez petja ni! Kar je bil gospod avtor petja v igro vpletel, ni bilo posebno srečno izbrano. Pri izbiranju pevskih točk treba biti človeku previdnemu. Ako bi se posrečilo dobiti gospodu Klasu kakega Pahorja, kakor ga je dobil g. Govekar, ki bi mu priredil pevske točke, bi bila stvar takoj vsa druga! Pa tudi sicer bi se dalo koristiti igri. Zdaj nedostaje v „Testamentu“ osebe, v kateri bi se osredotočevalo že iz vsega početka naše zanimanje. Da bi vse dejanje v drami bolje stremilo proti gotovemu cilju, bi se morali po mojem mnenjuvlogi Gotarda in Metke nekoliko razširiti. Zlasti skrb za Metkinovo usodo bi bila lahko tisto, kar bi budilo gledalcu pozornost in zanimanje od konca do kraja. Da bi se to doseglo, treba le majhnih izprememb v igri! Ako ne vpoštevamo neznatnega omahovanja v karakterizaciji pri par osebah, moramo reči, da so značaji prav dobro risani in se pisatelju vidi, da je življenje našega kmeta z bistrim vidom motril in opazoval. Vsekakor postane „Testament“ lahko še igra, ki se bomo ponašali ž njo!

„Testament“ se je igral drugič že izven sezone dne 1. aprila, in sicer na korist dramskemu osebju, ki bi bilo zaslužilo od občinstva nekoliko več priznanja, nego ga je bilo deležno!

Dne 21. marca je imel povodom svojega dvajsetletnega delovanja na slovenskem odru časten večer režiser in igralec g. Anton Verovšek. G. Verovšek je eden izmen najsposobnejših domačih igralskih moči in je ustvaril celo vrsto domačih tipov. Iger, kakor so „Rokovnjači“, „Legijonarji“ i. t. d., si brez njega skoro misliti ne moremo. Seveda želimo v njegovem interesu, da se mu odkazujejo v prihodnje raznovrstnejše vloge nego doslej, ker se je sicer bati, da postane preveč stereotipen! Uprizorila se je ta večer prvič na našem odru narodna igra v 5 dejanjih: „Loterija“, spisal Karel Morré. „Loterija“ je dobra, poučna, ne vsiljivo moralizujoča ljudska igra, v kateri si realizem in romantika prijateljsko podajata roko. Kake posebne literarne vrednosti ta igra seveda ni, kakor ne nobeno Morrejevo dramsko delo, dasi so pisana vsa z bolj ali manj toplim čuvstvom.

Dne 24. marca pa se je predstavljala prvič v sezoni Blumenthalova veseloigra „Pri belem konjičku“, v kateri je nastopila ter se odlikovala gospa Irma Polakova iz Zagreba.

Razen navedenih iger smo videli še dne 26. februarja šestič „Martina Krpana“, 28. februarja drugič „Tosko“, dne 2. marca drugič „Charlejevo tetko“, dne 7. marca burko „Slovenec in Nemec“, 12. marca popoldne tretjič „Rusom na pomoč“, dne 19. marca istotako popoldne pa prvič v sezoni „Devico Orleansko“.

B. Opera. Dne 24. februarja je nastopila v tej sezoni prvič kot gost gospa Irma Polakova v „Lepi Heleni“. Igrala je naslovno vlogo z dobrodejno diskretnostjo in jo pela z njej lastno ljubkostjo. Dne 26. februarja se je ponovila četrtič „Mignon“. Dne 10. marca je imela svoj častni večer primadona slovenske opere gospa Marija Skalova. Peli so prvič v sezoni Puccinijevo opero „Bohème“. Gospa Skalova, ta vsekdar zanesljiva in odlična naša pevka, je pošteno zaslužila burme ovacije, ki so se ji prirejele ob tej priliki. Žal pa, da je bila ta večer poverjena neka vloga osebi, ki je nikakor ni zmagovala, vsled česar je občutno trpela

vsa predstava. Ponovili so to opero dne 12. marca in je nastopil to pot kot gost tenorist Carlo de Rosa. Imel je težavno stališče, kajti gospod Orželski, katerega je nadomestoval, je baš v vlogi Rudolfa briljiral. Sezono so zaključile Smetanove opere. Dne 18. marca se je pel po dolgoletnem odmoru zopet enkrat „Poljub“, in sicer na korist našemu marljivemu in vestnemu kapelniku Hilariju Benišku. Škoda, da se je to krasno muzikalno delo ponovilo le še enkrat, in sicer dne 19. marca. Dne 28. marca, ko je imel svoj častni večer naš priljubljeni tenorist gospod Orželski, in dne 30. marca, ko smo imeli zadnjo letošnjo operno predstavo, pa se je pela „Prodana nevesta“.

Tako je zopet ena gledališka sezona za nami! Ako hočemo biti pravični, moramo priznati, da nam je prinesla marsikaj lepega, navzlic temu, da se je bilo boriti vodstvu gledališča baš letos z raznovrstnimi nepravilnostmi. Pogoste bolezni opernih moči so bile vzrok, da je prišlo to in ono delo prej na oder, nego se je nameravalo. Da to ni bilo na korist uprizoritvi, je umevno. Mogoče, da so se delale tudi napake! Pri katerem podjetju jih ni? No, napake imajo to dobro na sebi, da se učimo iz njih! Vodstvu gledališča gotovo ni neljubo, ako se opozarja na nedostatke in ako se mu dajejo sveti, samo da so ti zares dobri in — izvedljivi! Zato naj bi se zanimali čimdalje širši krogi za naše gledališče in stvari bo le koristilo, ako se bo poslej o gledališču še več pisalo, nego se je doslej. Vse to pa se sme goditi seveda vedno le z ozirom na neizprosne razmere, ki so često močnejše nego znanje in dobra volja!

Končujemo letošnja poročila o gledališču s pristržno željo, da bi bila prihodnja sezona zopet velik korak naprej k oni popolnosti, ki mora biti vzor vsem, ki so istinito zavzeti za napredek slovenske stvari!

Dr. Fr. Zbašnik.

Cankarjeve drame v Čehih. Nedavno so igrali v Pistekovem gledališču v Pragi z lepim uspehom Cankarjevo dramo „Za narodni blagor“, sredi meseca maja pa uprizore njegovega „Kralja na Betajnovi“ v „Narodnem divadlu“.

„Jessika“ je naslov novi izvirni operi češki. Libreto zanjo je napisal po „Trgovcu beneškem“ Jaroslav Vrchlický, uglasbil pa jo je Jos. B. Förster.

Upodablajoča umetnost

Slovenski umetniki v dunajski „Secesiji“. Trije naši najboljši slikarji so razstavili v letošnji spomladanski secesijski razstavi in dokumentirali vnovič na Dunaju že od lanske razstave pri Miethkeju znano dejstvo, da imamo tudi mi Slovenci umetnost, da je ta umetnost povsem sodobna in da je krepko narodna, ker so omenjeni razstavljalci krepke individualnosti in v našem malem narodu prvi, ki ustvarjajo svobodno iz sebe, ne gledé na to, ali naroča pri njih naša čestita duhovščina, doslej edina organična (ne slučajna!) konsumentinja tega blaga v naših krajih. Slikarje smo imeli tudi v preteklem času, manj ali bolj umetniške individualnosti. A ž njimi je bila stvar taka: šli so v tujino, naučili so se svojega rokodelstva, in ko so obvladali slikarsko tehniko, so stopili v službo naših ali tujih društvenih krogov (pri nas izključno cerkve), krogov z natančno opredeljenimi slikarskimi tradicijami ali šablonami. Naj je Šubic delal doma oltarne slike ali je slikal Schlie-mannovo palačo v Atenah, vselej je slikal po gotovih, trdnih tradicijah in vzorcih. Pomnoževal je „ad nauseam“ gotove linije, barvne lise itd. Sebe ni nikjer uveljavil.

In zato ni njega v njegovem slikarstvu, ki je bil menda tudi individualnost in ki je bil Slovenec, in tako ni slovenske umetnosti v njem in njemu enakih.

Slovenska umetnost se je rodila, ko se je odločil slovenski umetnik ne glede na vse konvencionalnosti izražati po svoje. In svetovna umetnost jo je morala vpošteti in uvrstiti v svoj hram, ko se je izkazalo, da je ta neznatna, pričenjajoča umetnost sodobna, da njeni nositelji stoje z zastopniki svetovne umetnosti pod istim znamenjem, da isto iščejo in po istem hrepene. — Znamenje pa, ki se je pod njim slovenska umetnost pridružila svetovni, se imenuje — impresijonizem. Pred pol stoletjem se je rodilo to geslo na Francoskem in obšlo v zadnjih desetletjih ves svet. Izkušalo je razširiti obseg umetnosti s tem, da je silno, pogosto naravnost enostransko pretirano poudarjalo to, česar v prejšnji umetnosti ni bilo, ali vsaj ne v toliki meri, kakršna mu gre: svetlobo, gibanje, lahkotno prirodno slučajnost kompozicije...

Pod znamenjem impresijonizma se je torej rodila naša slovenska umetnost, in njeni ustanovitelji se imenujejo: Jakopič, Grohar, Jama — da imenujemo samo te, ki so postali v širšem svetu takorekoč etiketa naše umetnosti; zakaj samo ob sebi se razume, da stoji za to trojico še cela kopa umetnikov, ki podpirajo in izpopolnjujejo akord, kakor se razume samo ob sebi, da sega tudi do njih iz preteklosti vsaj rahel sled in jek posameznih, organsko in zavestno še ne zvezanih poizkusov slovenske umetnosti. Nič ne pade z neba in nič ne stoji čisto samo na svetu.

Ker imamo torej danes že slovensko umetnost, lahko že govorimo n. pr. tudi o njeni bodočnosti. In zanimivo in koristno je misliti na to, kakšen bo njen prihodnji razvitek. Drugje je impresijonizem razširil okostenelost, stisnjenost nečesa, kar je bilo že tu. Raztrgal je preozke, akademičnozaspane meje in se mladostno razgrnil, razmahnil in razvrnil v šir in dalj. Pri nas ni našel ničesar. Zato imamo mi dosedaj samo impresijonistno umetniško parcijalnost, imamo polet, imamo krila, a nimamo jedra in vsebine. V velikem svetu je impresijonizem že izvršil svojo nalogo, in svetovna umetnost evolucijonira, se razvija na stari podlagi in novih pridobitvah novim fazam naproti. Barvna pijanost impresijonizma se zopet zbira in konsolidira: nova živejša linija nastaja, ki jo že vidimo v modernem ornamentalizmu. Nastaja nova, zanimiva in potrebna krajnost, ki se imenuje stilizacija. Stilizirati pa je mogoče samo tam, kjer je vsebina na razpolago, kjer je bogata raznovrstnost materialov nakopičena. Veliki narodi z bogato umetniško preteklostjo imajo te materiale. Pri malih narodih vidimo, da si pomagajo umetniki na neki zanimiv način; zlasti moderni Finci so v tem oziru lepa primera: ti gredo v narod, zbirajo vse dokumente, v katerih je narod projavljal svoj umetniški zmisel, in uporabljajo ta — vsekakor zelo neotrebjeni — narodnoumetniški zaklad kot material svojih stilizacijskih stremeljenj.

Da bi naš Jakopič, Grohar, Jama in drugi impresijonisti šli to pot, je seveda čisto nepotrebno. Oni kot impresijonisti stoje in padejo, in čim mogočneje se razvijejo v svojem žanru, tem trdneje bo stal temelj, ki so ga postavili s svojim odkritosrčnim, svobodnim delom. Le še več takih smeloubраниh barvnih krikov, kakor je famozna Jakopičeva „Zima“ ali Groharjeva pesem „Iz moje domovine“ ali zasanjana Jamova „Hišica v snegu“, in naš impresijonizem ne bo slučajnost, ampak bo trdna baza naše umetnosti, bo narodnokulturni fakt, bo od velikega sveta potrjena in podpisana listina, ki je nihče ne utaji in ne izbriše iz narodove prosvete.

Prihodnjo stopnjo bodo vzdicali na višnjem potu naše umetniške kulture drugi ljudje. In če me znamenja ne motijo, so ti že pri delu, zavestno in v tem imenu združeni v dunajskem društvu, ki nam s svojim imenom obeta novo „Vesno“. Mladi

so še in tipljejo. Zato naj gledajo na svoje prednike. Naši impresionisti so nastopali, ko se je od vsiljivih in kričavih zunanosti križalo in svetlikalo umetniško nebo, a niso se dali motiti, ampak sledili so verno umetniški vesti svoje individualnosti. Oni imajo še težji posel: dati stil ne samo našemu mladostnolepemu impresionizmu, ampak tudi povečati in obogatiti umetniško vsebino. Čisto pravilno so — kakor Finci — posegli po narodnem umetniškem zakladu. A najti v tej mešanosti narodnega genija in etnografskega barbarstva pravo pot, nikdar ne otopeti v okusu in čistosti, ki jo zlasti zahteva moderna linija, je velika težava. Najteže pa je sredi tega materiala poudarjati vedno sebe in ne zamenjati svoje in narodne umetniške vernosti in se posebno umetniškoidejne vsebine z zunanjo nacionalno kostumiranostjo.

Dr. Ivan Prijatelj.

Med revijami

Świat słowiański (Svet slovanski), znamenita polska smotra,¹⁾ ki izhaja sedaj prvo leto v Krakovu kot organ tamošnjega slovanskega kluba, poroča v svoji četrti številki obširneje tudi o Slovencih, o slovenskem novinarstvu; naše strankarsko življenje pojasnjuje z najnovejšimi debatami o volitvah v veleposestvu ter nasprotnim stališčem, ki sta ga zavzela „Narod“ in „Slovenec“ napram Biankiniju; sploh motri položaj južne Avstrije in balkanska vprašanja v okviru „naprednjaštva“ in „katolicizma“. — Posebno toplo pa piše o feljtonih, ki jih je objavil dr. Ivan Prijatelj v „Slov. Narodn.“ št. 72. sl. o umetniški izložbi dunajske „Secesije“. Čim bliže spoznavamo Slovence, pravi „Świat słowiański“, tem bolj se divimo, kako visoko v kulturi stoji ta mali narod. Ko bi taki feljtoni kakor Prijateljevi bili pisani francoski, zavzeli bi se za njih najbolj rafinirani sladostrastniki cele Evrope. Takega izvestja o izložbi se ne posreči čitati v nobenem drugem slovanskem jeziku . . .

Dr. Fran Ilešič.

Splošni pregled

† **Josip Juraj Strossmayer.** Dne 8. aprila je zatisnil za večno blagohotne svoje oči veliki Slovan, dika med cerkvenimi dostojanstveniki, občudovanja vredni rodoljub in širitelj prosvete med svojim narodom, vzor-biskup Josip Juraj Strossmayer. Zatonila je zvezda in, žal, nastala je tema! Vsako stoletje ne rodi takih duhov, vsako stoletje ne učka mož, kakršen je bil Strossmayer, in ne moremo se iznebiti neke tajne skrbi, ko se oziramo na jug in ne vzremo več njegove plemenite, od žarkega rodoljuba ozarjene osebe! Bodo li bratje Hrvatje čutili, kaj so izgubili? Dobro zanje, ako uvidijo to, dobro zanje, ako jih prešine zavest, da treba posvečati poslej vse sile enemu cilju, da treba poslej samozatajevanja in požrtvovalnosti, ko nima narod več velike zaslombe! — Nam Slovencem veliki rajnik ni bil tako blizu kakor bratom Hrvatom, a vendar se i nas polašča ob spominu na njegovo smrt skeleča bol, tudi nam se zdi, kakor bi nas bila doletela nenadomestna izguba, in tudi mi plačemo ob bridki zavesti, da njegovo blago, ljubezni

¹⁾ O tem novem glasilu poljskem in o sedanjih poljskih razmerah sploh nam je na razpolago iz veččega peresa zanimiv spis, ki ga priobčimo v eni prihodnjih številok našega lista.

Uredništvo.

polno slovansko srce ne utriplje več, da so za večno zasnule njegove prosvetljene, vedno in vedno za napredek naroda delujoče misli! In skoro obupujemo, ako motrimo razmere tam doli, ako gledamo, kako nedostaje na slovanskem jugu prepotrebne sloge, kako nedostaje politiške dalekovidnosti, kako nedostaje istinite ljubezni do osirotelega naroda! Kakor katastrofa se nam zdi spričo vsega tega smrt Strossmayerjeva! . . . Zatonila je zvezda in nastala je tema! Tam doli na jugu se vrši nekaj, na obzoru se kopičijo preteči oblaki, zgrinjajo se bolj in bolj, a videti je, kakor bi tega nihče ne opazil, kakor bi nikogar ne vznemirjale pošastne sence . . . Naj bi nas iztreznila velika izguba! Naj bi se spričo nesreče, ki nas je zadela, oklenili vsi Jugoslovani tesneje drug drugega, združili se v pravičnem boju zoper sovražne moči, ki delujejo na tihem, zavratno, a z železno energijo in neomajno doslednostjo! Naj bi nas edinil in bodril, naj bi vsekdar čuval nad nami duh velikega Strossmayerja! —

Večna slava njegovemu spominu!

Janez Trdina, Nestor naših živčih pisateljev, bo praznoval 29. maja svoj petinsedemdeseti rojstni dan. Opozarjamo na članek, ki ga prinašamo tem povodom iz peresa g. dr. Fr. Derganca, ter pripominjamo, da bode temu uvodu sledil lastni životopis Trdinov, ki ga pozdravijo vsi čitatelji „Zvonovi“ gotovo z velikim veseljem. Dičnemu našemu Trdini kličemo iz dna srca: Še mnoga leta!

„**Društvo slovenskih književnikov in časnikarjev**“ se je definitivno ustanovilo. Za predsednika je bil izvoljen „Zvonov“ urednik, v odbor pa gg. Miroslav Malovrh, Fran Govekar, Anton Trstenjak, Rasto Pustoslemšek, dr. Drag. Lončar, Jos. Kostanjevec, J. Dimnik in Makso Cotič; za njih namestnike gg. dr. Iv. Oblak, Ant. Ekar in Cvetko Golar. V nadzorstvo so bili izvoljeni gg. Ante Beg, Jos. Regali in Ivan Rožman, v razsodišče pa gg. dr. Iv. Tavčar, dr. Danilo Majaron, dr. Konrad Vodusek, Anton Dermota in E. Gangl. — Naj bi dobilo mlado društvo mnogo dobrohotnih zaščitnikov, da bi bilo tem preje v položaju, vršiti svoj blagi in plemeniti namen!

Vega v inozemstvu. O Vegovem životopisu gospoda stotnika Fridolina Kaučiča, ki je vzbudil pozornost, kakor smo že poročali, v Francozih in Italijanih, je prinesel zdaj še ruski vojaško-strokovni list „Artillerijskij Žurnal“ jako simpatično oceno, v kateri se poudarja tudi, kako velikih zaslug si je pridobil naš Vega na polju matematiške znanosti in kako velik je bil njegov vpliv na razvoj in izpopolnjenje avstrijske artiljerije. —š—

Friderik Schiller. Kakor smo že omenili v prvi letošnji številki našega lista, poteče dne 9. maja t. l. sto let, kar je preminil največji nemški dramatik Friderik Schiller. Prav je, da se Nemci spominjajo tega dne in prav nič jim ne zamerimo, ako proslavljajo ob tej priliki svojega velikega genija, in sicer tem manj, ker so tudi nam često razgrevala dušo njegova od svetega ognja za svobodo prešinjena dela. Odločno pa moramo protestovati zoper to, da se hoče v deželah z mešanim prebivalstvom zlorabljati spomin velikega Schillerja v politične namene, kakor n. pr. na Koroškem, kjer nameravajo zgnati ob omenjeni stoletnici slovensko šolsko mladež skup, da bi proslavljali — ne Schillerja, temveč nemštvo ter cepili strup renegatstva v mlada, neizkušena srca. Take profanacije Schiller ni zaslužil, kakor tudi ti Nemci velikega pesnika pač niso vredni!

Don Juan Valera, ki je bil na glasu največjega sedanjega pripovednika španskega, je dne 12. aprila umrl.